

V Ljubljani, 1. svečana 1898.

Štev. 3.

Leto XI.

DOM IN SVET

List za leposlovje in znanstvo.

Urednik:
dr. Frančišek Lampe.

Narodu geslo:

Dobro ti bo, ako si pomoreš sam;
Pomozi si sam, in Bog ti pomore.

Kdor ne pomaga, naj vsaj ne škodi.

Zalaga:
Urednik in lastnik.

Izhaja dvakrat na mesec.

Tiska:
Katoliška Tiskarna.

Cena na leto 4 gld. 20 kr., pol leta 2 gld. 10 kr., četrť leta 1 gld. 5 kr.;
za dijake na leto 3 gld. 40 kr.

Vsebina 3. zvezka.

	Stran
Štefan Modrinjak. (Spisal <i>Božidar Flegerič.</i>)	65
Zadnji gospod Kamenski. (Zgodov. povest. — Sp. <i>Peter Bohinjec</i>) [Dalje.]	71
Gozdni izprehodi. (Zložil <i>Fr. Ks. Meško.</i>) 3. Jutro. — 4. Že stoletja . . .	77
Štacunár Andrej. (Črtica. — Spisal <i>Pavel Strnád.</i>)	78
Prijateljstvo. (Zložil <i>Anton Medved.</i>)	82
Beneška Slovenija. (Črtice. — Spisal <i>I. T.</i>) [Dalje.]	83
Iz koša. (Zložil <i>Anton Medved.</i>)	86
Kaj bo pa jutri z vremenom? (Spisal <i>prof. dr. Simon Šubic.</i>)	87
Kokudúče in krpúče. (Spisal <i>M. Sila.</i>)	90
Veseli trenutek. (Zložil <i>Gojko.</i>)	92
Pridelovanje električnega toka iz premoga. (Spisal <i>prof. dr. Simon Šubic.</i>)	93
Književnost in glasba	95
<i>Slovenska književnost. Ilustrovani narodni koledar. — Glasba. Prva fantazija. — Asperges me, Vidi aquam et 3 Ecce sacerdos magnus. Skladbe. — Drugi redni koncert Glasbene Matice.</i>	

Na platnicah.

Socijalni pomenki. [Dalje.]

Slike.

Štefan Modrinjak	65
Snubač. (Slikal <i>B. Vautier.</i>)	72, 73
Šempeter Slovenov na Laškem. (Fot. <i>Malignani.</i>)	
1. Gorenji del	81
2. Od Nadiže	84
3. Južni del	85
Sv. Družina. (<i>Leonardo da Vinci.</i>)	96

Dobé se še letniki: IV. po 2 gld., V. po 3 gld., VII., VIII. IX. in X. po 4 gld.

Listnica uredništva. Gosp. Dr. Š. v M.: Gledé na rojstvo Levstikovo je v „Dom in svet“-u I. l., str. 72 pomota, ker Levstik je bil rojen, kakor nam je poročil g. župnik G. iz krstnih bukev v Vel. Laščah, dné 28. septembra l. 1831. Gosp. G. pristavlja, da je pesnik L., kakor tudi vsi njegovi sorodniki, zapisan v krstnih bukvah: Levstek. — Rebrov: Misel Vaše pesmi so že drugi premnogokrat opevali. Vrh tega ne vem, čemu ste v pesem spravili onega „popotnika“, zaradi katerega je predzadnja kitica neznansko šepava. — Vas. Iv. v M.: Zdi se mi, da ste se pri obeh pesmih potili. Rajši po domače! — Gospodu Jos. v Lj.: To je proza v slabih verzih. — Gosp. Š. v Lj.: Misli so preplitve. Morda drugič kaj boljšega!

„Cvetje s polja modroslovskega“ (16°, str. 263) se dobiva pri upravníštvu našega lista za 60 kr., s pošto za 65 kr. — Opozarjamo tudi na prejšnje letnike.

Štefan Modrinjak.

(Spisal Božidar Flegerič.)

Sedanje cvetoče dobe slovenske književnosti bi ne bilo, ko bi ne bilo buditeljev. Kakor se Kranjci z Vodnikom in Korošci z Jarnikom, tako se smemo štajerski Slovenci ponašati z Modrinjakom, sinom minulega veka, kateremu so se bile omilile slovenske Modrice.

Štefan Modrinjak je bil rojen v Središču dne 23. grudna leta 1774.¹⁾ v hiši, katera je imela tedaj številko 99 in je bila na istem torišču, kjer sedaj domuje spoštovani tržan in poštar gosp. Davorin Čulek. Oče mu je bil prost tržan in se je imenoval tudi Štefan, a mati je bila Mica Borkovica. Zbok tega je morda hišno ime Borkač.

Stanko Vraz v svojem delu „Gusle i tambura“, posvečenem sorodniku svojemu Mihaelu Jaklinu, bivšemu dekanu v Ljutomeru, omenja pohvalno Modrinjaka in piše med ostalim, da je zvršil šest gimnazijskih razredov v Varaždinu, sedmi in osmi v Gradcu, kjer je bil tudi posvečen v duhovnika. Vendar Stanko Vraz krivo poroča; Modrinjak je zvršil na varaždinski gimnaziji samo tri razrede. Gospod dr. I. Kr., kr. profesor na ondotnji gimnaziji, mi je sporočil o njem, da je prišel leta 1782. imajoč 14 let v prvi gimna-

zijski razred. Ta številka je pa kriva, in po vsej priliki osmica popačena v dvojko.

L. 1776. je bila izročena varaždinska gimnazija vodstvu očetov pavlinecev. Modrinjakovi učitelji so bili B. Borko, S. Juriša, V. Horvat in G. Fašič. Iz početka ni kazal nadarjenosti in posebnih zmožnostij, akoprem je bil prav marljiv učenec.

Štefan Modrinjak.

prej je bil prav marljiv učenec.

Zvedevši, da je mati rodoljubnih Zanjkovičev, starica, ki je imela nad osemdeset let, bila Modrinjakova sorodnica ter ga kot taka dobro poznala, vprašal sem jo dvakrat, ali ne vé, kje je hodil Modrinjak v šolo? Odgovorila mi je vsekdar, da v Mariboru; toda dobil sem od veleučenelega gospoda dr. I. P. poročilo, da Modrinjaka ni bilo nikoli na ondotnji gimnaziji. Kje je naš pesnik zvršil gimnazijske nauke, ni mi znano. Filozofijo, tedaj sedmi in osmi razred, je zvršil po vsej priliki v Gradcu; vendar

tudi to ni uradno zajamčeno. Bogoslovje je zvršil gotovo v Gradcu, ker ga nahajamo l. 1801. kapelana v sekovski vladikovini na slovenski strani.

Starica Zanjkovička mi je pravila, da je bil Modrinjak kapelan pri Veliki Nedelji. Pogledal sem ondotnjo kroniko, in res je v njej opisan kot kapelan od l. 1801.—1804. Marljivi gospod M. S., župnik pri sv. Marku

¹⁾ Ne l. 1771., kakor se vidi na njegovem grobnem spominiku.

niže Ptuja, pa mi piše, da je istega časa kapelanoval pri sv. Miklavžu v ljutomerskih goricah. Kako je, nam razjasni bodočnost. Trdno je, da je od l. 1804. do meseca vinotoka l. 1805. bil kapelan v Ormožu in da je istega meseca postal župnik pri sv. Tomažu, kjer je služboval do 1. vel. tr. l. 1814. Stanko Vraz torej krivo poroča, da je bil ondi kapelan. — Potem je prišel kot župnik k sv. Miklavžu, kjer je dné 8. vin. l. 1827. od mrtvouda zadet umrl nagle smrti.

Pogrebni govor je imel I. Wagner, bivši župnik v Ormožu.

Njegovo imetje — denarje in dva vinograda — so dobili njegovi sorodniki v Središču, kateri so si s tem tako opomogli, da še njihovi potomci dandanes lahko dišejo.

Modrinjak je bil srednje in trdne postave, širokopleč in debel. Njegovo sliko, ki je bila prej v hiši njegovega bratiča Z. M., po njegovi smrti pri železniški postaji v Središču v gostilni g. Klobučarice, a po njeni smrti pri njenem pokojnem bratu L. Modrinjaku, doktorju zdravilstva v Mariboru, videl sem često; obraz ima duhovite poteze, čelo je visoko in lepo obokano, oči žive, ustnici malo napeti. Bil je naš pesnik gotovo lep mož.

V zapisnikih varaždinske gimnazije se čita, da je bil Modrinjak zelo pobožen in dobre čudí mladenič in da je v vsakem razredu, ko so ga vprašali, kakšen bo njegov bodoči poklic, odgovoril: „civilis“, t. j. da se je hotel posvetiti svetskemu stanu.

Stanko Vraz piše o njem: „Ljudi, što su ga poznavali, hvale ga, kao čovjeka umnostna, učena, ugodna i poštena. Proti koncu svojih godina, nerado gledan od poglavara poradi nekojih stvari, v koje se slobodni taj um nije mogao skučiti, zanemari se sasvim, pijúci preko mere, da u piću zaboravi tuge i žalosti svoje . . .“

Istina je, da je naš pesnik za svoje starejše dobe proti večeru vsak dan kako kapljico vina preveč popil. To so mi pripovedovali ljudje, kateri so ga dobro poznali, in tudi sam poje:

Kaj me je skrb za celi svet?
Za moje težke trude?

Dok imam vina puno klet,
Mi zlega nič ne bude.

Gledé na gospodarstvo je bil Modrinjak jako vesten in točen. Pri vsakem delu je hotel vedno sam zraven biti. Za družino se ni kaj posebno prizadeval, dal ji je neki slabo streči. Tožil je vedno, da so huda, huda leta, da se mu slabo godi, in često je rekel: „Kaj sma do zdaj s Tomašekam pripravila, to boma od zdaj z Miklošekam napravila.“ Jedenkrat je celó prosil, naj škofijski ordinarijat premesti njegovega kapelana, da ga on ne more hraniti, ker so v župi sv. Miklavža preslabi dohodki. Brž ko ne je to bilo za časa slabih letin 1813 do 1817., ko ni nobeno leto prirastlo ni dovolj kruha ni vina, in je zbok tega v našem krasnem in blagoslovljenem kraju bila velika draginja. To mi je pripovedovala pri sv. Miklavžu neka žena, ki je za mlada hodila k Modrinjaku po zimi v prejo. Temu je tudi pritrjevala mati gospe Čulekove, s katero sem l. 1881. često govoril o Modrinjaku. Starica je imela tedaj 76 let, a za njeno starost nenavadno dober spomin; Modrinjakovo pesem „Deklici“ je vedela malone vso na pamet. Stanko Vraz piše, da je bil Modrinjak blag, dober, vesel in gostoljuben; tudi omenjena starica trdi, da je na hipe neizmerno rad komu postregel. Posebnost Modrinjakova je tudi bila, da se ni sramoval, akoprem je bil imovit župnik, nika kega dela. Kot dijak se je bil naučil od gospodarja, pri katerem je imel stanovanje in hrano, strugarstva ter je delal za svojo hišo potrebne kolovrate. Pokojni mož moje že davno umrle tete, izučén sodar, je zahajal rad po dolgih zimskih večerih k mojemu očetu ter je često pripovedoval, kako mu je Modrinjak pomagal sode nabijati in kako spretno se je védel pri tem poslu. Često, ko je prišel kdo po opravku, moral je na njivo, kjer je našel gospoda župnika pri oranju.

Veselje do dela je bilo Modrinjaku prirojeno:

Cepi, sekira, motika,
Srp, kosa, plužna otika,
Razohe i zobače:
To je, kaj zdravje dá i kruh . . .

Prejšnji središki tržani so bili vsi vedno trezni in izvrstni delavci; tudi sedanjiki niso lenjaki, toda ne morejo se meriti z njihovimi predniki v tem oziru. A Modrinjak je bil prava pravcata središka natora od pêt do glave!

Modrinjakove pesmi.

Popisavši samo površno Modrinjakovo življenje in njegov značaj, kolikor se je dalo o njem zvedeti, oglejmo si ga še pesnika.

Stanko Vraz neizmerno hvali Modrinjakove pesmi v svojem delu „Gusle i tambura“; piše namreč o njih, „da su žeženo zlato, pravi ures poezije slavjanske. Iz njih sbori pravi, čisti um slavjanski glasom domorodnim; misli uzvišene, izložene obrazi sjajnimi fantazije zdrave, skore, uznešene.“

Stanko Vraz, bivši sam izvrsten pesnik, mož estetično jako naobražen, poznavajoč do drobnega dela najslavnejših starih in novih pesnikov malone vsega sveta, vedel je dobro ocenjati pesniške proizvode, toda taka hvala je prevelika ter je potekla zgolj iz navdušenosti za svojega rojaka Modrinjaka iz Vrazovega peresa, česar mu ne moremo zameriti. Tudi stari Ciceron je hvalil navdušeno nekatere starejše, a slabe latinske pisce. Bil je celó tako zaljubljen v svojo latinščino, da se je usodil reči, da je bogatejša mimo grščine.

Istina je, in nikdo ne more tajiti, imajoč kaj zdravega razuma za oceno kake pesmi, da je bil Modrinjak lep umetniški talent. V malem številcu njegovih pesmij nahajamo lepe, smele, vsekdar na pravem mestu rabljene podobe, asindeta, aliteracije, anafore, naspore (klimaks), kar je vsakemu pesniškemu jeziku navadno; toda ne smemo misliti, da bi stroga estetika odprla vrata svoje krasne palače njegovim duševnim proizvodom. Zakaj ne? Logično izvajanje glavne misli je tu in tam nejasno. Često pade pesnik, rabeč kak robot izraz, v podlo nedostojnost. Vrste so slabe, akoprem ne povsodi; jezik je s tujimi, namreč nemškimi in magjarskimi besedami pomešan.

Smemo-li Modrinjaka zaradi teh napak grajati? Premislimo, kdaj in v kakih razmerah je začel udarjati strune svoje lire!

Kakor na Kranjskem Vodnik očeta Marka Pohlina, tako je imel pri nas Modrinjak 33 let starega Leopolda Volkmerja pesnika za vzornika.

Sicer je veseli Ljutomerčan mnogo boljši pesnik od svojeglavnega Ljubljana, vendar so njegove pesmi preveč po tujem koptu zakrojene in jezik zeló natrpan z nemškimi besedami.

Modrinjak je bil samostojen, iz njegovih pesniških proizvodov veje večinoma narodni duh, akoprem se iz njih jasno vidi, da stanj imela moč duhoviti Bürger in nesnažni Blumauer. Jezik mu je — razven nekoliko nemških in magjarskih besedij — čist, krepek in jedernat; seveda rabi središko narečje pomešano s kajkavsko hrvaščino, katero so pisali Tito Brezovački, Matjaž Jandrič, Štefan Fuček itd., katerih dela so se za Modrinjakove dobe nahajala pri nekih kraj ogerske meje bivajočih Slovincih. Še sedaj, seveda zeló redko, najde se delo: „Matjaž Grabancijaš dijak“ in neka zeló razvpita knjiga od Štefana Fučka. Te knjige je Modrinjak gotovo čital in tudi na gimnaziji v Varaždinu priučil se je kajkavsko-hrvaškemu narečju.

Kaj je bil vzrok, da se Modrinjak, imajoč lep pesniški talent, ni v pesništvu popel na višjo stopinjo? Zlagal je pesmi v naglici, kar je razvidno iz nekaterih šepavih vrstic in rabljenih prigrasnic mesto čistih rim. Modrinjak ni imel namena razglasiti svojih pesmij po široki domovini, zlagal jih je o priliki ter jih čital svojim znancem in prijateljem v ožjem krogu. Ko je bil dobre volje pri „punoj ročki“, zapel je tudi katero vpričo svoje družine, in zato je njegova šaljiva pesem „Deklici“ bila dolgo stari mamici gospej Čulekove znana, ker je bila kot sorodnica njegova često po več dnij v njegovi hiši.

Vodnik bi bil ostal kakor v trnju skrita cvetica, da mu ni blagodušni baron Zois neprestano prilival soka svoje estetične naobraženosti.

Ako bi bil imel Modrinjak slučajno zraven sebe za vse, kar je dobro in lepo, tako vnetega, učenega, domovino svojo iskreno ljubečega moža, kakoršen je bil baron Zois, ki bi ga bil vedno vsposbadał na delo, pretresal njegove pesmi, vse, kar ni dobro, odstranjaj, kazalo bi se lice slovstvene zgodovine štajerskih Slovencev v drugačni podobi.

Kdo ve, ne bi li bil Modrinjak potegnil za seboj duhovitega Vraza v vilinsko kolo domačih pesnikov?

Domoljubnemu človeku je žal, da se je Modrinjakovih pesmij ohranilo le malo število. Če pa zvemo, s kakim načinom se je večina njegovega duševnega blaga uničila, mora rodoljubno srce zaplakati.

Ko je namreč počil glas o Modrinjakovi nagli smrti, prišel je, kakor je že navadno, neki pisar, da bi popisal njegovo ostalino. Ta človek je vse, kar je našel pisarnega v domačem jeziku, razdrupal in vrgel na smetišče.

Slučajno je pred pesnikovo smrtjo prinesel njegov pokojni bratič, Lovro Modrinjak, tržan v Središču, bivši oče pokojnega L. Modrinjaka, doktorja zdravilstva v Mariboru, malo knjižico Modrinjakovih pesmij na svoj dom, kjer jih je Vraz prepisal. Jaz imam prepisek iz izvornika pred seboj, toda žal, v njem ni več dveh pesmij: „Lav bolestan“ in „Boginji Modrici“, ki sta, kakor trdi Vraz, dve izmed najlepših.

Prva pesem ima naslov „Elegija“ in se tiče pesnikove osebnosti. V njej se kaže čitatelju zaljubljenca, toda ne zaljubljenca blelih lic in solznatih očij, ki v tihi noči javlja nebeškim zvezdam bolečine svoje, katere trpi radi neusmiljene device, temveč čilega, zdravega in po ljubezenski sreči hrepenečega mladeniča.

Ta pesem je v tehniškem oziru precēj dovršena, toda misli se ne zlagajo z duhovskim stanom in poklicem. Morda nam prav to kaže, zakaj je bil Modrinjak „nerado gledan od svojih poglavara“. Žal, da nekateri pesniški talenti radi krenejo na stranska pota.

„Golob“ glasi se druga pesem. Tudi ta je zaljubljene vsrbine, toda ne tiče se pes-

nikove osebnosti. Zložena je l. 1812. Golob in golobica sta združena z ljubeznijo; on ji išče vodo, bere pšeničko in nosi slamo za gnezdo. Ko letita po zraku, prileti jastreb, zažene se na golobico in ji izmakne rep. Potem pa

Golob tužen ves prestrašen
 Žalosten sedi,
 S tugom zgube je opašen,
 Suznato gleda.
 Suzne oči
 Gor zdigava —
 Vu dne v noči
 Si zdihava,
 Gnezda ne gradi.

Več si ne išče hrane in končno

V mračnem koti
 Žalost ga vmori.

Golobica od strahote
 Dalko zaleti,
 Celi teden do sobote
 V dom ne pogodi,
 Sem tam besno
 Trudna leče,
 Tužno kesno
 Al brez sreče
 K domi prileti.

Doma lačna in žejna letaje neprestano išče goloba, naposled ga najde v kotu na slami mrtvega, toda misli, da je še živ in da spi. Ko pa se uveri o njegovi smrti

K njemu
 Tužna se pridene,
 Pa ž njim vekom spi.

Ta pesmica je res nežna. Verzi so gladki, rima sicer ni povsod čista, toda mora se pomisliti, da si je pesnik izbral za to pesem zelo umetne kitice.

Tretja pesem ima naslov: „Amico Cvetkoni“, to je: Prijatelju Cvetku, in je zložena leta 1813. Ta pesem je za ono dobo značilna in jasen dokaz, kakšnega duha so bili tedanji boritelji na narodnem polju. Iz nje diše gorka ljubezen do slovenske domovine in sovrašтво do njenih nasprotnikov. Vnanja oblika je dobra, jezik čist, verzi lepozveneči. Priča nam, kako nadarjen je bil Modrinjak za pesništvo.

Vsa pesem, ki ima na početku vsake kitice črko imena njegovega mlajšega prija-

telja, za one dobe najslavnejšega cerkvenega
govornika Frana Cvetka, bivšega dekana v
Ljutomeru, glasi se vsa tako-le:

Zadnji človek je na sveti,
Ki svoj rod za nič drži,
Zastonj so mu rožni cveti;
Njemu nikaj ne diši.

V nadrah maternih se shrani,
V njej reji se zredi,
Mačohu oslepno brani,
Mater pa za nič drži.

Erjav kakti Judaž bodi!
Naj te pes za plotom jé;
Med Slovence naj ne hodi,
Ki je prav Slovenec ne!

Ti prijatelj Cvetko jesi
Matrne dežele cvet,
Z Dornavske kamenske vesi
Z lukom zrejen in oplet.

Kokol nesi med pšenicoj,
Ščipek raseš zmed kopriv;
Kokol sterga se že s klicoj,
Ščipek pa je ves pikljiv.

O! kak ja želim vam vživat
Dugo podmesečni svet.
Primic, Smigoc, Cvetko vivat
Dosti, dosti dugo let.

„Vinska bratva.“ V tej pesmi hvali pesnik
vinsko moč in dobroto, ki v žalosti to-
laži človeka ter mu vzbuja v srcu radost in
veselje.

Ti svet bi pun zločinstva bil,
Pun srditosti jala,
Če ne bi človek vina pil,
Kde bil bi smeh no šala.

Konča se tako-le:

Če kaj na glavi boli te,
Napij se dobro vina;
To proti vsem betegom je
Najboljša medicina.

Nekateri verzi so v tej pesmi šepavi,
toda iz nje veje pravi pravcati duh slovenski.

V pesmi „Deklici“ svetuje pesnik ženski,
naj se za mlada omoži o prvi priliki ter
reče konečno:

Zato dok si fletna
No za to deklíč,
Bodi ti pametna,
Stara boš za nič.

Če maš vuglednike,
Te ne bodi stolc,
Drugač boš na veke
K špoti stari norc!

To pesem je zložil Modrinjak svoji go-
spodinji, ki se je omožila že za starih let.
Iz nje je videti, da je bil nagajiv. Posneta je
pa po neki nemški.

V pesmi „Prošnja“ se kaže naš pesnik
zopet zaljubljenca. Vsekako pa je ta pesem
zložena za njegovih mladih in šolskih let.

„Punica zeta tuži“ je šaljive vsebine. V
tej pesmi toži mati, da ima zeta zapravljivca,
ki cele noči kvarta, a po dnevu spi. Ko ni
doma kaj jesti, pa kolne, da je strah. Jezik
in verzi so gladki, n. p.:

Meštiju ne tira,
Doma ne je rad;
Kruha jé brez sira,
Kda ga trapi glad.
Rad bi vince piti,
Nema s čim platiti,
Prav se mu godi!

„Gospodski stališ spoznan od kmeta“ nam
jasno kaže, kako je Modrinjaka delo vese-
lilo. V tej pesmi graja gospodski stan za-
radi njegove zapravljivosti, napuha, skoposti
in preziranja delavskega stanú. To pesem je
pesnik dobro pogodil. V njej so čisto zdrave
misli in, izvzemši nekoliko nemških besedij,
jezik gladek. Kaj lepo se glasi ta-le kitica:

Protí sirotam slep i gluh
On nezna, kde izrase kruh
Na bresti al na vrbi.
Po celi den za kratek čas
V zrcalo gleda si obraz,
Jé, pije, spi brez skrbi.

V zbirki Modrinjakovih pesmij je pesem
„Tobak“. Na 130. strani Volkmerjevih pesmij,
katere je izdal pokojni dekan Murko l. 1836.,
je tudi pesem „Tobak“. Kdo je zložil to
pesem, ni skoro vredno preiskovati, ker nima
posebne pesniške vrednosti. Modrinjakov
„Tobak“ ima 21, a Volkmerjev 26 kitic. V
Modrinjakovem je jezik dosti čist; Volk-
merjev ima več nemških besedij. Znano mi
je, da je Modrinjak jako rad nosljal, kadil
pa ni nikoli več, odkar so ga bili zasačili
financarji. Modrinjak je imel v svojem vino-
gradu „Kostajovnje“ velike sode vina, a pod

temi sodi je bilo precèj tobaka. Nekega dne so financarji prišli v njegovo pivnico, našli tobak, in pesnik je moral plačati veliko kazen. To ga je tako razjezilo, da od onega dne ni več kadil. Modrinjakov „Tobak“ se konča tako-le:

Tvoje hvale smo prešteli,
O tobak! ti vredna stvar!
Vsega bomo dostaj meli,
Če ti ne sfališ nikdar.
Záto vsikdar nam obrodi,
Nič ti nikdar naj ne škodi,
Rasti, cveti, zori se,
Bog naj blagoslovi te!

Ta kitica je izmed vseh najlepša.

Tudi pesem „Od pet pijanih bab“, akoprem šaljive vsebine, nima mnogo vrednosti, kakor že kaže sam naslov.

Jedna pesem, ki pa ni v tej zbirki, ima naslov „Fabula“ in je tiskana v Macunovem „Cvetju“. Neki prevzeten dečko jezdi skokoma iz paše po ulici

Da grive vriščejo po zraki in rep,
Spod kopit proč brni prah, kamen in črep.

Na ulici zbrani ljudje se mu čudijo z bok velike smelosti. Prestrašena pijana baba se vzbudi in reče, da jezdi sv. Jurij pozoja, toda to traja le kratek čas, ker na skoro

... kobila na kamen pokrukne,
Puf! katana v blato prek šinjaka smukne!

Ta pesem ima največ dejanja. Predstava je živa, samo s poslednjo kitico jo je pesnik nekaj popačil, rabeč dve nemški besedi. Stanko Vraz jo je pohrvatil ter je tiskana na strani 113. v njegovem delu „Gusle i tambura“, kar je Modrinjaku na čast.

L. 1881. je gosp. I. Č., tedanji kapelan v Središču, dobil od pokojnega dr. Štefana Kočvarja iz Celja snopič Modrinjakovih pesmij. V tej zbirki so pre bile nekatere nemške pesmi in jedna cerkvena, poslovenjena iz latinščine.

Gosp. M. S., sedanji župnik pri sv. Marku, pisal mi je l. 1881., da je še nekaj Modrinjakovih pesmij v Lempahu pri Mariboru

med spisi pokojnega župnika Laha, katerih pa doslej nisem mogel dobiti v roke.

L. 1881. v jeseni je bila v Središču v čast Modrinjaku sijajna narodna svečanost. Slavnostni govor je imel naš nepozabni Božidar; in deklamovala se je ta-le pesem:

Čim rad ponaša se slovenski rod?
Kaj njega čudovito navdušuje?
Kaj lajša breme raznih mu nezgod?
Kaj brani ga nevarne sile tuje,
Ki davno mu želi pogin povsod?
Niso li to po volji Stvarnikovi,
Za prid njegov navdušeni sinovi?

Človeku blagor, ki goreče vnet
Za srečo dela drage domovine;
Hvaležno rad se ga spominja svet,
Spomin mu v pozabljivost ne izgine.
Ko lepša zemljo miloduhi cvet,
Imé njegovo lepša zorna dika,
Človeštvo ga nazivlje dobrotnika.
I mi smo tukaj zbrali se sedaj,
Da počastimo dičnega možaka,
Ki nam ga dal je naš domači kraj,
Ki ga ponosno zovemo zemljaka.
Ko delavne bučele v lipov gaj, —
Od več strani navdušeni, veseli
Slavit smo njega v rojstni kraj prispeli.

Ni sicer znan nam bil njegov obraz;
Minolo ga prineslo je stoletje,
A sliši še se zdaj med nami glas,
Ki ga rodilo je njegovo petje,
In slišal bode se bodoči čas.
Njegove pesmi, vredne občne hvale,
Slovenec bodo pozni čas ostale.

Dá, dičen pesnik je Modrinjak bil,
Ubirajoč domačih strun glasove,
Nebó slovensko skrbno je vedril,
Budeč povsod podremane sinove,
Tedaj, ko bil še čas je bolj nemil,
Ko težje je ko zdaj Slovenec dihal,
Ker še je bolj protivni veter pihal.

Zaman ga nismo prišli sèm častit!
Za ostro zimo zeleni dobrava,
Za temno nóčjo pride solnčni svit:
Takó mladí se pesnikova slava,
Ki je človeštvu na korist in prid.
Kar hipoma se iz srcá zapeva,
Potem stoletja srca še ogreva!

Zadnji gospod Kamenski.

(Zgodovinska povest. — Spisal Peter Bohinjec.)

(Dalje.)

V.

Pa jo znajde volčja glava,
Meni, ta bo najbolj prava.

Nar. pesem.

Ko je Antonija zatisnila oči, gledal je hitro Taber, da svoja otroka izroči v druge roke. Sam se pač ni utegnil ukvarjati mnogo z otrokoma, ker je imel dovolj posla z oskrbništvom. Zato je poslal sina Matijca po dogovoru v kamenski grad, hčer Rotijo pa s posredovanjem cerkljanskega župnika v vlesalski samostan. Sam je ostal v svoji hišici in stregla mu je žena srednjevaškega cerkvenika. Rad je zahajal v grad in vesel je bil, da je svoja otroka izročil v tako varne roke. Rotija je bila zadovoljna v samostanu, še bolj pa dominikanke, ker se je odlikovala v pridnosti in pobožnosti. Posebno vesel je bil Taber svojega sina, ki je opravljal v gradu službo pesarja.

Matijec se je kmalu prikupil poslom in gospodi. S svojo pohlevnostjo in s svojo srčnostjo je očaral vsakega grajskega prebivalca. Vdova Katarina je imela posebno veselje nad njim, in ni ga bilo dneva, da ne bi poprašala po grajskem pešarju. Koliko nedolžnega smeha v pogovoru je provzročil Matijec s svojimi psi! A nad vse se je vlegel v srce kamenskemu gospodu Jakopu. Ta ga je klical k sebi in vabil na lov; naposled pa že ni mogel biti brez pesarja Matijca.

Matijec je zrastel čvrst mladenič. Visoke in krepke postave je bil, zdravih udov in lepega vedenja. Grajščak mu je dal priliko, da se je izuril v marsikaki stvari, katere ne doseže tako hitro grajski posel. Pravil in razkazoval mu je tudi večkrat skrivnosti, katere so tlele v srcih grajske gospode.

Nekega dné sta prišla Jakop in Matijec z lova. Radoval se je gospod pesarja, ki je tako izborno izučil njegove pse, in ga vprašal:

„Ali si bil kdaj na konju, Matija?“

„Samostanske konje sem jezdaril dostikrat po pašniku. A na sedlu še nisem sedel!“

Grajščak mu ukaže pripeljati mladega konja in pravi:

„Matijec, poskusi!“

Pesar se dvigne skokoma na mladega žrebca, in kakor blisek zdirjata po širnem dvorišču. Precèj časa je iskri vranec dirjal po dvorišču, a Matijec je sedel mirno na njem. Ko pa se je konj utrudil, prime ga Matijec za brzde in sedaj začneta zopet tekati po dvorišču gori in doli. Vranec je stopal ali dirjal, obračal se in sukal, kakor je bila volja Matijčeva. Vsi so se čudili gibčnosti in srčnosti mladega Šorna. Grajščak namigne lahko z roko, Matijec poskoči hipoma raz konja in podá brzde bližnjemu hlapcu. Gospod Jakop pristopi k fantu in ga potaplja po rami, rekoč:

„No, sedaj vidim, da si pravi fant in da ti ga ni kmalu para. Od danes naprej si moj oproda, in kjer bo Kamenski gospod, tam bo tudi njegov oproda Matijec.“

Fantu je dobro dela ta pohvala.

„Čez pol ure pridi k meni“, reče grajščak in odide v svojo sobo. Počasi je stopal po stopnicah in se zglasil pri gospej Katarini, katera je gledala ves prizor na dvorišču raz okno.

„Škoda, da ni tudi Rotija pri nas“, deje gospa Katarina.

„To je zasluga župnika Kancijana.“

„No, počakajmo malo. Prav je, da se dekile kaj priučijo v samostanu. Toda ti si poten in truden, ljubi moj sin! Pojdi in preobleci se, da se ne prehladiš.“

In Jakop vstane ter se poslovijo pri materi.

Sedel je na naslonjač pri oknu in gledal venkaj. Solnce je zahajalo za gore. Grajščaku se je potemnilo čelo, na misel mu je prišel stari Taber. Vedno manj mu je ugajal ta mož. Toda spomnil se je hipoma tudi brata Friderika in zatrl je v sebi zlovoljne misli.

Iz tega mučnega premišljevanja ga je vzbudil prihod Matijčev.

„Zdrav mi bodi, dečko, odslej moj prijatelj! Sedi semkaj in pokažem ti knjige, ki obsegajo globoke skrivnosti. Veš, Matijče, v naravi je tinktura, ki dela zlato iz kovin. Videl si že nekaj poskusov pri meni. In dá se tudi bodočnost ugibati.“

Mrak je legel na zemljo in tišina je zavlada po gradu. Matijec je molčal.

„Tvoje ime je Mathias. Ali veš, kaj to ime pomenja? Zloži črke in dobodeš pomen: tih a sam. Ali umeš, kaj to pomenja?“

Matijec ni odgovoril, ampak samo prikimal. Mrak se je vlegel tudi v njegovo mlado dušo. Tako nekako tesno mu je bilo tisti trenutek pri srcu.

„Jutri zjutraj odideva zgodaj proti Štefanji gori. Poskrbi vse, da boš jezdaril tudi ti. Vranec, ki si ga včeraj ukrotil, je tvoja last. Sedlo pa si izberi, katero hočeš!“

Takoj se je zopet razvedrilo mlado čelo Matijčevo; vstal je, poklonil se in rekel:

„Hvala vam, blagorodni gospod! Hvaležnost mojega srca vam ne ugasne nikoli.“

„Dominus tecum“¹⁾, zakliče grajščak za odešlim opredo.

¹⁾ Gospod s teboj!

Predno se je zjutraj danica skrila za kamniškimi planinami, že sta mlada grajska jahča jezdila z dvorišča.

Obrnila sta se najprej po dolini in za samostanom izginila v temnem gozdovju. Ob potoku Plevnjeku sta jahala korakoma in

le kaj malega govorila. Ko prideta do nekega zarastlega mesta, izpregovori oproda:

„Tukaj-le sem najrajši zahaja Cucelj.“

„Morda še danes nanj naletiva.“

„Morda. Saj sedaj največ pohaja po gozdih, odkar so mu ono leto zažgali koč.“

Grajščak obmolkne. Nič ljubo bi mu ne bilo, da se sreča s Cucljem. Nerad bi videl, da zine kako sumljivo besedo, katere ne bi maral, da jo sliši njegov mladi spremljevalec. Toda komaj se je jezdec udal tem mislim, že zašumi nekaj za grmovjem ob potoku. Konja začneta hrkati in psa lajati.

Kmalu obstaneta. Psa se zaženeta v človeka, ki je sedel ob potoku za debelo jelšo in vihtel svojo debelo gorjačo, da se je kar slišalo. Matijče je poklical psa, ki sta se kmalu pomirila. Grajščak pa je osorno vprašal:

„No, kaj delaš tu, človeče?“

„Noge si izpiram, vaša milost.“

„In kaj imaš v košari poleg sebe?“

„Izvolite pogledati“, odgovori zopet mirno človek ob potoku. Ustnice pa so se mu nabirale v nasmeh.

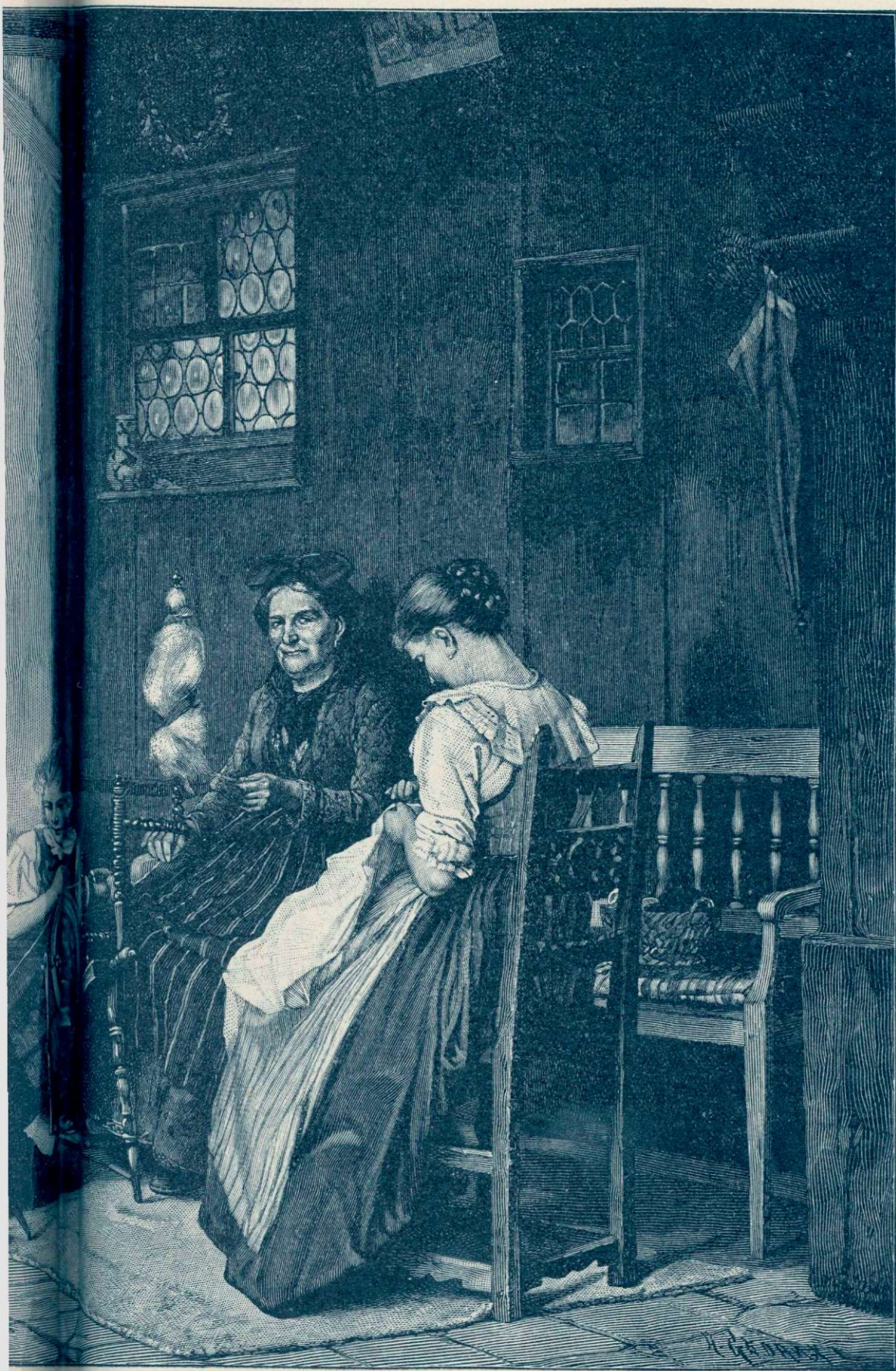
„Kdo pa si ti?“ vpraša ježno grajščak.

„Kaj me ne poznate, vaša milost? Sin sem svojega očeta, tistega, ki so mu Turki mlinski kamen na vrat navezali.“

Cucelj — čitatelj ga je že uganil — je govoril zadnje besede s poudarkom, stopil po koncu in oči so se mu nekako divje zažarele.

„Ti si gozdni tat. Ali ne veš, da te imam oblast poslati tje, kjer je tvoj oče?“

„Kdo? jaz tat? Jaz sem tat, jaz, ki uničujem strupene živali kakor so kače in škorpioni, a tisti ni tat, ki je ukral življenje mojemu staremu očetu!“

Grajščak je prebledel. Ustrašil se je Cuclja. Neka skrivna moč ga je ponižala, da je hipoma postal mehak kakor vosek. Seveda je pripomogla k tej premembi navzočnost Matijčeva, ki je čudeč se poslušal ta pogovor. Ni si mogel razlagati vedenja grajščakovega in Cucljevega.

Grajščak je zato hitro nadaljeval z mehkim glasom:

„No, Cucelj, le nikar tako hitro! Saj veš, da te jaz ravno ne sovražim kakor drugi ljudje in ti mene tudi nimaš vzroka sovražiti.“

Skoro hudobno se je smejal Cucelj ob teh grajščakovih besedah, češ: sem ga že ukrotil. Nadaljeval je pa tudi on z milejšim glasom:

„To tudi jaz vem, kar ste vi povedali. Toda kri ni voda iz potoka, in v žilah vaše milosti se pretaka taista kri, kakor v žilah vašega brata. Njega ni več, torej pridete vi na vrsto. A ker si nisva sovražnika, kakor pravite, dovolite mi, da smem kakor doslej loviti škorpijone v vaših vodah in še polhe v vaših gozdih!“

„Le lovi, Cucelj, le! Samo — saj veš, kaj mislim“, reče grajščak in položi prst na usta. „Tudi prazen ne pojdeš iz grada, kadar prideš.“

Ta obljuba se je Cuclju še najbolj prilagala. Zakaj doslej se ni smel skoro med ljudi prikazati, ker je bil preveč razvpit. Vedel pa je, če ga zapazijo v gradu, spoštovali ga bodo ljudje in pozabili njegovo minulost. Sedaj mu je šinila v glavo še jako bistra misel. Vedel je namreč, s čim se mu najlože prikupi.

„No, ker je tako, vaša milost, prerokoval vam bom srečo. Pokažite mi dlan!“

Grajščak je stegnil z veseljem svojo desnico proti Cuclju, ki je ogledoval žile na dlani, ozrl se pa tudi večkrat kvišku. Zaupal mu ni, da ne bi mahnil z mečem po njem. Naposled je stopil za korak nazaj proti jelši in rekel:

„Srečni bodete, a ne dolgo, potem pa bode zmerom srečni.“

Gospod Jakop je bil dokaj lahkoveren kakor sploh ljudje tistih časov, in gotovo bi

bil sklenil s Cucljem celó ožje prijateljstvo, ako bi ne bilo med njegovim in Cucljevim stanom toliko razlike. Prepričan je bil, da Cucelj kot čarovnik mnogo vé.

Slovo je bilo torej do cela drugačno kakor je bil pozdrav, in grajščak je premišljeval prerokovanje Cucljevo, dokler ga oproda ni nagovoril:

„A povejte mi, blagorodni gospod, kaj pa hoče ta človek, ki tako čudno zmedeno govori? Ali je nor?“

„Kaj pa, norec je, norec! Veš, da se drugače ne bi bil tako pogovarjal ž njim“, odgovori hitro Jakop, vesel, da ga je Matijec sam napeljal na ta odgovor.

„Jaz sem mu že hotel posvetiti. Kar tlelo je v meni. Toda ker niste nič ukazali, premagal sem se.“

„Veš, Matijče, z norcem je najbolje ravnati z lepa. Drugače veš da bi mu ne bil pomolil roke.“

S tem odgovorom je bil Matijec zadovoljen, dasi se je večkrat pozneje domislil tega čudnega sestanka v gozdu, pa mu tudi nekatere besede Cucljeve še dolgo niso izginile iz spomina.

Hitro sta pognala mlada jezdeca konja po mehki, mahoviti stezi, dokler nista izginila visoko gori v temnem gozdu pod Štefanjo goro. Le lajanje psov se je slišalo še tu pa tam.

Cucelj pa je nadaljeval svoje delo ob potoku in mrmral samemu sebi:

„Srečen si, srečen sedaj ob Matijčevi strani, toda trpel bodeš ti za Friderika, kakor gotovo je bil on tvoj brat. Ha, ha, ha! Grajščak je, a boji se me. Kajpak! Čarovnik! He!“

VI.

Mnoge Turci glave odsikoše,
A još veće roblja zarobiše.

Andr. Kačić-Miošić.

Trikrat je bil že prihrumel bosniški poveljnik Izak-paša l. 1471. čez Hrvaško na Kranjsko, pomoril vselej veliko število ljudij in še več odpeljal v sužnost. Tretjič se je prikazal o Duhovem in razdelil svojo četo

na tri tolpe. Jedna druhal je divjala poleg Save proti Kranju in Kokri.

Visočani so hitro zapazili goreči kres na Šmarjetni gori in takoj vedeli, da se bližajo Turki. Naglo so pospravili vse dragocenosti v obzidani Hrib, kjer so tako junaško in srečno odbili Turke pred dvema letoma. Ženske, otroke in starce so poslali največ visoko gori na Zaplato, kjer so bili varni pred Turki. Možje in fantje pa so se utaborili v Hribu. Grajščak Jakop je izročil oskrbniku Janezu Šornu poveljništvo v Hribu in poslal mu je celó na pomoč sina Matijca, ker je vedel, da je Hrib poglavitna trdnjava, in če hrib ubranijo, ne bode mikalo sovražnika dalje dreviti se. Grajščak Jakop pa je branil grad Kamen, kamor so pribežale tudi bele nune iz Velesala s svojimi dragocenostmi.

V četrtek pred Duhovim so prihrumele prve tolpe krvoločnih Turkov do Visocega. Nič kaj jim ni bilo po volji, ker so našli vas prazno in zapuščeno. Zato brž planejo proti Hribu. Z divjim naskokom se zaleti divja druhal proti zidovju, toda kmalu uvidi, da ne pojde tako hitro in da bode potreba več časa oblegati tabor. Ušotorijo se torej Turki pod Hribom in poskušajo sedaj tu sedaj tam udreti. Toda kadar se je prikazal Turek na zidovje, padlo je truplo brez glave pod zidovje.

Že dva dni so naskakovali Turki zidovje in iskali skrivnih vrzelij. Naveličal se je poveljnik dalje časa mlatiti prazno slamo pred taborom in izprevidel je, da bo morda cel mesec pretekel, predno bi tabor zasedli. Toda zato niso prišli Turki, da bi se obotavljali toliko časa. Imeli so navado hitro priti, hitro narediti in hitro oditi.

Bilo je binkoštno soboto večer. Poveljnik Alam-beg je že davno povečerjal. Sedeč na tleh v svojem krasnem šotoru je še pil črno kavo iz lepe čaše, počasi, počasi — znamenje, da je nekaj mislil, a ni vedel, kako bi jo obrnil.

Kar vstopi njegov sluga in pové, da so ulovili vojaki nekega človeka, ki je tičal skrit v grmovju tam ob vodi.

Begu se obraz razjasni in reče:

„Evo ti srebrnjaka, ker si mi povedal to krasno novico! Tvoj je.“

Sluga odide veselega obraza iz šotor. Kmalu na to pa privlečeta dva turška vojaka neznanega človeka v begov šotor.

Plašno je gledal in vendar se je videlo, kakor bi le posiljeno kazal svojo bojazen. Mož z debelo gorjačo, majhnimi očmi in kljukastim nosom je Martin Cucelj. Ker je mnogo hodil po svetu, znal je tudi nekaj hrvaškega. Zato je možko sam odgovarjal Alam-begu, ki je kazal silno zanimanje zanj.

„Od kod si prišel, pes krščanski? Ali si šel vodo pit v Kokro?“

„Nisem šel pit vode, ker je imam dovolj doma in še boljše od Kokre, mogočni gospod!“

„Kje si prilezel iz tabora?“

„V taboru jaz nimam nič opraviti. Prišel sem z gorá in zvedel sem šele sedaj, da ste vi Turčini zasedli naše hiše. Zato sem se skrival za Kokro“, lagal je debelo Martin Cucelj.

„Povej, kje bi se prišlo najprej v tabor. Ako ne poveš, razparati ti dam trebuh in čreva obesiti na drevo.“

Cucelj se ni ustrašil tega pretenja:

„Kaj? Jaz bi vam že povedal, ako bi vi meni poprej povedali, da me izpustite.“

„Svobodno bodeš smel stopati po naših šotorih, in Izak-paša ti podari najlepšega arabskega konja. Tega te zagotovim jaz, Alam-beg, pri Mohamedovi bradi.“

„Torej slavni Alam-beg, jaz sem se pokazal zato tvojim vojakom, da ti dam svojega največjega sovražnika v roke.“

„In kdo je ta tvoj sovražnik?“

„To, Alam-beg, je tudi sovražnik tvojega paše, ki mu je pred dvema letoma toliko vojakov pomoril, to je Janez Šoren, oskrbnik velesalskega samostana in poveljnik posadke v Hribu.“

„Sam Alah te je poslal, krščanska duša! Kaj hočeš imeti za svoj trud, govôri! Ni je tako dragocene stvari, katere bi ti ne privoščil Alam-beg, tvoj prijatelj.“

Toda Cucelj ni dosti zaupal turški glavi. Zato si je mislil premetena butica: „Cucelj, varuj pred vsem svojo kožo!“ Malo je pomislil, potem pa odgovarjal:

„Jaz sem pripravljen pokazati skrito pot, ki drži pod zidovjem v tabor. Prav naravnost v Šornovo klet se pride. Tam so hranjene mnoge dragocene stvari in sam oskrbnik Taber čuva sedaj ondi s svojim sinom. Toda ne zameri, modra glava, slavni Alam-beg, jaz moram biti zagotovljen svoje svobode. Ako ti je prav, naredimo tako: Ti mi daš za spremstvo svojega najzvestejšega vojaka — toda brez orožja. Orožje izročiš meni. Nato greva visoko gori v goro in tamkaj jaz označim skrivno pot, o kateri sem govoril. Brez skrbi bodi zanj! Jaz znam dobro za vse steze in vojak se ti povrne v treh urah, kakor je odšel. Kajpada, tje brez orožja, nazaj z orožjem in s skrivnostjo v srcu. To je moj sklep. Sedaj pa stôri, kakor ti drago. Da pa ne boš mislil, da imam kak drug namen kakor uničiti svojega sovražnika, bodi ti to v dokaz, da ne vzamem nobenega darila.“

Alam-beg ni bil kaj zadovoljen s to pogodbo Cuceljevo. Toda kaj je hotel!

„Bodi“, reče naposled turški poveljnik, „toda prisežem pri Mohamedovi bradi, da nam ne uideš, ako si nas prevaril.“

„Velja! Toda izgovorim si to: Hrib zapustite takoj, ako Tabra ujamete. Tudi sina njegovega Matijca izpustite. Samo za poveljnika jaz dam svojo besedo.“

„Zgôdi se po tvoji volji!“

In kmalu nato je Cucelj korakal s turško sabljo in s turškim vojakom mimo šotorov. Izginila sta v gozdu za Olševkom in ko sta prišla na vrh Možjance, ustavila sta se pod visoko skalnato steno.

„Stojva, Turčin! Jaz ostanem mož beseda. Glej, da boš tudi ti! Poslušaj me! Tam onostran Hriba pri zidovju cerkvice sv. Radegunde je skriven vhod pod zemljo. Ko odmeriš sedem korakov pri cerkvi, pobrskaj malo in naletel boš na lesen pokrov, z rušo pokrit. Pokrov vzdigni in kmalu prideš skozi podzemeljski jarek do vrat oskrbnikove kleti.

Potrkaj in zakliči: ‚Bog z nami‘ in odprla se bodo vrata. Drugo reč veš. Sedaj pa malo počakaj.“

Po teh besedah se Cucelj hitro obrne in spleza po robu skalnate stene. Ko je bil visoko gori na vrhu, izpusti Turčinu orožje raz steno, da je palo predenj.

„Sedaj pa hodi po poti, od koder si prišel“, zakliče Cucelj nad vojakom in izgine med drevjem.

Čez tri ure se je vrnil turški vojak v begov šotor. Silno se je razveselil Alam-beg in obetal prišlecju lepa darila.

Takoj so se dovršile potrebne priprave. Sam beg je vodil malo četo previdno do cerkve sv. Radegunde. Tu je dobil vsak svoje povelje, beg sam se je pa plazil po trebuhu do naznačenega mesta.

Nakrat obstane. Nekaj se zaziblje pred njim. Kar se dvigne zemlja in iz luknje pogleda človeška glava. Alam-beg hitro prime za sabljo in predno se je prišlec zavedel, že je zletela njegova glava po travnati ruši.

Bilo je polmračno. Begovi spremljevalci so zaslišali hipen jek in takoj so bili na licu mesta.

„Alah me je podpiral“, zakliče tiho Alam-beg. Brž potegnejo mrtvo truplo iz votline in hajdi v podzemeljski rov drug za drugim. Kmalu zadenejo na železna vrata. Alam-beg potrkaj in zakliče: „Bog z nami!“

Vrata zaškripljejo, toda komaj je Matijec — ta je odpiral — močni hrastov zapah odrinil, že ga zgrabi za goltanec močna roka begova. Matijec zavpije, toda že mu zamaši turški vojak usta s cunjjo. Klet je bila hitro polna turških vojakov. Oskrbnik je takoj čul klic sinov in pritekkel v klet. Toda ni mogel dosti pomagati.

„Izdani smo“, zakliče z močnim glasom in udari dvakrat z debelo gorjačo, z železom na koncu, po turških glavah, tretjič ni več mogel. Že so mu mašili usta in ga uklepali.

Predno je prišla pomoč na Šornov klic, že so bili Turki iz kleti v hiši in roj turških vojakov se je pomnožil vsak trenutek.

Sedaj se je začel srdit boj. Klali in pobijali so se, da je bila groza. Toda Visočani

niso imeli več svojega poveljnika. Ležal je zvezan s svojim sinom v kleti. Da bi bil mogel vsaj zavpiti! Tako pa ni bilo pravega reda, v tem ko so Turki jako previdno postopali, imajoč vedno za seboj zaslombo in novo pomoč vojakov.

Ni dolgo trajal ta boj. Turki so kmalu poklali in polovili ujete Visočane, in ko je danica priplavala izza gorá, čuti je bilo le ječanje ranjencev in jokanje jetnikov. Tam doli pod Hribom pa se je razlegal močan „Alah“ v turških šotorih.

Turki niso držali besede Cucelju. Naredili so po svoje kakor drugod, in predno je solnce binško nedeljo doseglo vrh neba, ni bilo videti več turških šotorov. Odrinili so naprej proti Velesalu plenit in morit.

Tam na lopi pred cerkvijo sv. Radegunde je visel za pete oskrbnik Janez Šoren. Še je bilo nekaj življenja v njem. Toda pomagati si ni mogel.

Martin Cucelj pa je lezel po vseh štirih po osmojenem žitu, pazno motreč, da ga kdo ne zapazi, in ko se je priplazil do cerkve sv. Radegunde, zagledal je svojega sovražnika, visečega na lopi. Zloben posmeh se

mu je prikazal na ustnicah, in ko ni čul ne videl ničesar, kar bi ga motilo, razven ječanja obesencevega, pokazal se je iz žita in porogljivo nagovoril Šorna:

„No, gospod poveljnik, ali sedaj veš, kdo sem jaz? Kako se ti kaj godi v zraku?“

Oskrbnik je še spoznal glas svojega smrtnega sovražnika in v pretrganih besedah izpregovoril:

„Saj sedaj me pusti . . .“

Toda ni mogel dalje govoriti.

„O ne, dokler se ne iztegneš, hočem ti še družbo delati“, govoril je Cucelj peklenške besede.

„Kje je moj Matijče?“ povprašal je s hrpajočim glasom oskrbnik.

„E, ta bo sedaj Turkom tlako delal. Ne boš ga več videl. Živ pa je, živ.“

„Hvala Bogu!“ reče še oskrbnik in življenja ni bilo več v njem.

Nato skoči Cucelj bliskoma k mrtvem trupu, odpne srajco in potegne raz vrat srebrno veliko svetinjo.

Kmalu je zopet izginil med žitom.

(Dalje.)

Gozdni izprehodi.

3. Jutro.

Na lahno po mirnem gozdu
Je vetrec zapihljal,
In listič je tresnil ob listič,
Tajinstveno zašumljal.

Nad gore se solnce je vspelo.
Čez stvarstvo razlilo svoj soj,
Prebudil po gozdnem zelenju
Krilatih je pevcev se roj.

Iz grl tisočeriha zaoril
Prekrasen je slavospev,
A v srcu je mojem obudil
Mogočen in sladek odmev.

In sklenil pobožno sem roke,
Kot v cerkvi pred Bogom bi stál.
In s polnim srcem Očetu
Sem hvalo in slavo dajál.

Fr. Ks. Meško.

4. Že stoletja . . .

Ej, življenje polje	Že stoletja dolga	Že stoletja v vejah	Žitje čudno polje
Tu po gozdni tmíni,	Gozd cvetè in hira,	Špevi ptic zvenijo,	Tu po gozdni tmíni,
Žitje čudno v listju,	Mlada bíl tu žene,	Že stoletja v mahu	Žitje čudno v vejah,
V mehki mahovini . . .	Deblo tam umira.	Mravlje dom gradijo . . .	V mehki mahovini.

Fr. Ks. Meško.

Štacunár Andrej.

(Črtica. — Spisal Pavel Strnád.)

Moj Bog, kaj navlake je tu pod streho! Pa kam drugam naj denem? V sobo? Komaj smo se stisnili vanjo: dve postelji, omara, miza, par stolov, dve skrinji — in nimaš se kje obračati. Drvarnice tako nimamo. Pa pride gospodar in se jezi. Da, vraga! Naj se jezi, dedec; kaj se jaz ne? „Pa nevarno je radi ognja —, med vso to ropotijo še pušite!“ — Pušim, pušim in pušil bom, dokler bom živ, in da mi to prepové sto gospodarjev. In čemu ne bi pušil! Saj ste mi tako vse vzeli, kar je bilo kaj vrednega, le to šaro ste mi pustili, da jo vlačim s sabo in ne vem kam ž njo.

Čemu so mi te cunje . . .? Le jemljite, le jemljite! „Srebrna ura — 10 goldinarjev — kdo dá več — z verižico vred?“ . . . Lopovi, lopovi! Ali vas ni sram? Kaka je to cena za mojo uro? 10 goldinarjev! 40 sem jih odštel za njo v Karlovcu, in ni mi jih bilo žal. Kako tudi! Saj človek potrebuje ure, posebno trgovec . . . Le, le! — Mize, stoli, menčikov — škoda ga je, letos bo huda zima — brr! — premehka je jesen — „Kdo dá več?“ . . . Le, le! — Podoba z godbo — — tri komade svira; krasno! — stenska ura, podolgasta; vreča pšenične moke, vreča ržene, štiri zelene steklenice slivovke — m! — „Kdo dá več?“

In šlo je vse, vse . . .

Le te ničvredne prnje so mi ostale, da zavijem vanje svoje beraštvo . . . Ej da, ne le beraštvo . . . Ha, ha! Nisem tako neumen ne, kot si mislite! A vi ste presejani in prevejani, biriči, a še premalo! Zatajil sem ga, zatajil sem ga — sodček žganja — s pomočjo teh cap. — Ni sicer najboljše — orehovec. Pa da je orehovec, kot se spodobi! A zblodilo se je vse — črno je, kot da sem nasipal v sodec saj. Čemu neki bi sipal v sodec saje! Orehi so bili najbrž prestari, pa so začrneli.

No da! A kdo bo pil to črnilo? Vse treba precediti . . . Bomo že naredili, da bo plav. (Sicer je štacunár Andrej izgovarjal „r“ čisto pravilno, samo besedo „prav“ je pretvoril v „plav“, kar mu je delalo mnogo veselja.)

Med tem samogovorom — deloma ga je mislil, deloma momljal — je pripravljaval štacunár Andrej sodček s tem znamenitim zblonenim žganjem, da bo pretakal in precejal. Sodček je postavil na povprečno bruno, podprl ga na vsaki strani s koscem opeke, katere je bilo od potresa sem precēj razmetane pod streho. Nato je vzel visoko stekleno posodo za kisle kumare, opral jo — po dnu se je bilo namreč poleglo nekako zelenkasto blato, — in jo postavil na isto bruno ne daleč od sodčka.

„To bi torej bilo!“

Nato je jel premetavati tisto navlako: stare, oguljene cunje, raztrgana krila, od moljev razjedene mufe, ponošene hlače itd., dokler ni privlekel izpod te gomile starega, vsega mastnega klobuka z visoko štulo in poklapljenimi krajevci.

„Tako, tako, — za sedem let vse prav pride. O, ti otroci ne pomislijo niti pėd pred se: Dorček ga je hotel vreči med smeti. A glavna stvar je vedno: ne zavrzi nobene, še tako nezatne stvarce — ne veš, kaj ti še lahko koristi! Ná — kdo bi si bil od daleč mislil, da bom skozi ta klobuk precejal motno žganje. In vendar bom! . . . Svet je okrogel in se suče.“

Vlil je v klobuk vodė, malo ga opral, prevrtal s šilom v krajevce tri luknjice, pretaknil skoz nje vrstico, zabil v poševno bruno žebelj in obesil nanj klobuk. Potem je natočil v liter žganja — uh, res, kako je črn! — in je vlil v klobuk. Dva, tri hipe — nič; a kmalu se je klobuk premočil in zacurljalo je v nastavljeno posodo s tankim, srebrnim zvenenjem, čisto, rumeno-zelenkasto.

„Saj sem vedel, da se izčisti!“

In kako prijetno je to dišalo! Treba pokusiti! Nastavil je kupico in nastregel do vrha, obrnil se proti lini: krasno, krasno! In vkus šele! Tisto malo špirta je ostalo v klobuku; aroma — hm!

„Ančka, pridi pogledat! Ali ti nisem pravil?“

„Hvala Bogu! A komu prodaš?“ Začul se je sopranski glas iz podstrešne izbice.

„Ho, ho! Prodajal bom! Oh, da moreš biti tako nespametna. Kaj smem prodajati? Sedaj, ko nimam več štacune? Oho, da me zapró, kaj ne? Še tega mi je treba, da . . . Pa kako naj človek tako kapljico tudi prodaja! Bog ve, kaj vse lahko pride. Naj je človeku slabo ali kaj takega, je vendar dobro, če imaš kaj pri hiši. Mene že tako vedno trebuh boli . . . Ali naj grem za vsakokrat posebej kupovat? . . . Potem me še razglasé za pijanca, žganjarja. A samo za potrebo, samo za potrebo . . . In če ta več potrebuje kot oni, kako vruga . . . Koliko pa jaz pojem — kakor vrabec . . .“

Segel je po kupici, a bila je prazna, zato jo je napolnil drugič. Roka se mu je tresla, ko jo je nesel proti ustom; njegova košata rujava brada je trepetala, kakor da je zašumela skoznjo lahna sapica; in vse brazde in gube njegovega obraza so se poglobile, povečale in se krčevito gibale, oči so mu žarele . . . Od klobuka pa je tekel tenak curek v posodo in pel in zvenel, kot bi cingljali srebrni zvončki o veliki noči pri gloriiji.

In Andrejeva glava se je sklonila, povešila, a v njej so se dvigale sanje.

Jasno vstajajo pred njim oni srečni dnevi, v dolgi vrsti plavajo mimo, pozdravljajo ga, vabijo ga s sabo in odhajajo . . .

A takrat je imel še hišo, zidano hišo v belokranjski vasi in v hiši štacuno in krčmo, a v krčmi pivcev, v štacuni kupcev. Vedno je bilo opravka, zlasti ob nedeljah. To je bilo treba letati po stopnicah gori, doli, sem, tje . . . In letali so vsi, on, žena, otroci, kolikor sta mogla Dorček in Ivan — a Mimice takrat še ni bilo. Polja res ni imel mnogo — vrt, pa kaki dve njivici v najemu

— to ga ni veselilo. A konji, konji! Ej, kako veselje je imel ž njimi! Navadno je imel po jednega (pa saj jih več tudi rabil ni), včasih po dva, jedenkrat celó tri. In njegovi konji so bili vedno nekaj posebnega — znal je izbirati. Ali je to jezilo gospoda župnika! Gospod župnik je namreč tudi ljubil konje, a ni znal izbirati, pa tudi negovati ne tako. Kaj mislite! Dobra krma ni še vse. Konj mora tudi delati, ako ne ravno na polju, treba ga je vsak dan napreči in se odpejati na izprehod. A v hlevu se konj samo debelí, debelí in polení. Gospod župnik pa tega ni vedel in verjeti ni hotel. Po cel teden v hlevu! Aa! . . . Toda njegovi — to je Andrejevi — konji! Milka, Turko, Šandor, Abogres! Kdo je imel take konje? Kadar je napregel, šlo je kot . . . Ilija! . . .

Da, šlo je, šlo je . . . hitro, prehitro!

Strmi, kameniti poti, razjedene tokave, mokre ilovnate rebri, spolzke — jeden korak naprej, pol nazaj — in ti gaziš po njih upehan, izmučen; kaplje vročega, smrdljivega znoja ti lijó po licu, silijo v oči, a ti jih ne utegneš otreti, saj nosiš težko breme na hrbtu, in da je odložiš, kdo ti pomore, zopet zadeti je? Greš, greš . . . padeš, vstajaš, zaideš, iščeš poti po gošči, med trnjem, grmovjem, tavaš po temini, blatu . . . To je pot do sreče.

A v nesrečo se vozimo. Ej, kraguljčki cingljajo „cin — cin — cin“ po beli, zasneženi cesti . . . od dirjajočih konj se vali oblak sopara, ti pa sediš v lahnih saneh, zaviti v velik, gorak kožuh in gledaš okrog: vse — kot s sladkorjem posipano: širna polja, mračni lesovi . . . Po bliskovo drčé sani mimo samotnih, tihih dvorcev, zdé se ti kot speči starci, ogrnjeni s hermelinovimi kožuhi . . . preko molčečih polj, čez bobneče mostove . . . naprej, naprej . . . v gozd . . . Od desne, od leve visé nad cesto težke veje; sedaj pa sedaj se dotakneš katera z bičem — a prepozno je — sneg je padel dva, tri metre za sanmi na pot . . . A včasih spusti katera na-te svojega hladnega blagoslova in ti nastaviš zanalašč vrat, da ti pade nanj malo mrzlega snega in ti poteče

preko ramen na hrbet ledena strujica . . . ah! . . . ti pa se stresneš, stisneš še tesneje v kožuh, počiš dvakrat, trikrat z bičem in oddirjaš dalje . . . Smrtna tišina okoli, pretrgava jo samo prhanje konj in harmonično cingljanje kraguljčkov . . . Kako tiho, tiho — kakor bi se bale, da ne vzdramijo narave iz trdnega spanja, naletavajo snežinke na stari sneg . . . Videti je, kot bi sedale tu, v bližini na tla, a tam, malo dalje, vstajale proti nebu . . . In tebe prevlada sen. Niti ne opaziš ne, kako se nabira na tvojih ramah, na prsih, na kolenih sneg; kako se trdi v mrzlo skorjo . . . konji so zagazili v debel sneg, — veter ga je moral toliko sem nanesti — obstali so, ne morejo naprej . . . Tebi je tako težko, tesno; udi, kot da so okameneli, ali ne okameneli, oni živé, a okoli njih je nekaj mrzlega, trdega, nepregibnega . . . kot da si zakopan do vratu v zemljo . . . Poskušaj se gibati — zaman. A sedaj! Kaj je bilo to? Glasen, pretresljiv vrišč . . . To so konji! . . . proti tebi se splazijo črne zveri s svetlimi očmi, z blestečimi, ostrimi zobmi . . . Oče naš, kateri si v nebesih . . . Češčena . . . usmili se nas . . .

Pa kako je bilo vse to? Je-li resnica? So-li sanje, žive, mučne? Tožbe, one dolgotrajne tožbe . . . Najprej za njivo s starim Madroničem. O ti prekanjeni goljuf, grdi, sivi goljuf! Tudi ti si propal, tudi ti! Kdor je imel s tabo opraviti, proklinjal te je . . . In kje so sedaj tvoja posestva, tvoje hiše? V leseni živiš in noga te boli, a nikogar nimaš, da bi ti stregel . . . In zopet tožba! Za pot mimo sadovnjaka. Kaj? Vstani iz groba, Ive Panijan in odloči: Čegava je pot med mojim in Petra, soseda mojega, sadovnjakom? On trdi, da je njegova. Ali nisem kupil najprej jaz pol vrta in poti ž njim vred?

In predenj stopi Panijan, bled, visok in koščen, kot je bil, v bragešah, v opankah, opasan z novim, rudečim pasom v tri pre-dale. Prek rame mu visi pisana torba, kot da se vrača s semnja. A na čelu mu zeva rana, široka, globoka . . . okoli nje črna, strjena kri. Ubili so ga pijani Hrvatje, ko

se je vračal iz Črnomlja, tudi pijan. Redko si pil, Panijan, redko; delal si kot živina; trde, debele žulje si lahko pokazal Gospodu Bogu, ako te je vprašal, kako si uporabil svoj čas. A kadar si zdivjal, bil si zlodej. In zakaj si zdivjal! Jedna beseda, jeden pogled — to se pravi — kadar si bil natak-njen, in ti si jel premetavati stole, razbijati sklede, metati žlice po vseh kotih, v šipe . . . Potem pa si šel in si pil, razgrajal, zabavljal in pretel vsakemu — in naposled si izkupil. Pa kaj to!

„Povej ti, Panijan, čegava je pot med mojim in Petra, soseda mojega, sadovnjakom? Ali še pomniš? Pri Strniču sva sedela, za okroglo mizo v kotu in z nama je bil kovač Miha, ko sva se pogodila — za vrt in za pot.“

„Samo za vrt, samo za vrt, Andrej! Poti nisem prodal niti tebi niti Petru — pot je še sedaj moja!“

„Lažeš, Panijan, lažeš! Uh, ali te ni sram? Na onem svetu si že, pa še tako lažeš! Pomisli malo! . . . Pa čemu ti bo sedaj pot, saj je ne rabiš več. In ko si umrl, ti je hiša pogorela, tvoja žena pa berači okoli . . . Čemu ti bo torej pot? — Sin pa je v Ameriki, kje-li — o njem ni glasú. Govori se različno.“

Panijanova rana se je razširila — oj, to je moralo boleti! — sveža, rudeča kri se je pocedila iz nje . . . On sam pa je izginil.

Lažeš, lažeš, Panijan! Kakor si dolg in širok! In dolg si, dolg, čeprav ne širok. Tudi pot je moja, tudi pot je moja . . . A sodišče je odločilo za Petra . . . A jaz se ne dam tako hitro ugnati! . . . In padala je pred-me, sklepala bele roke, mehke roke: „Pusti, odjenjaj!“ . . . A kaj vé ženska za naše račune! In plakala je . . . A vsaka njena solza je kanila kot kaplja razbeljenega svinca na moje srce — tako težkó . . . Zadušiti me je hotela, ko se je vila pred mano. „Molči, molči“ . . . o nesrečna roka moja! . . . Utihnila je in od tedaj molči, a jaz bi rajši, da bi mi ugovarjala — a ne . . .

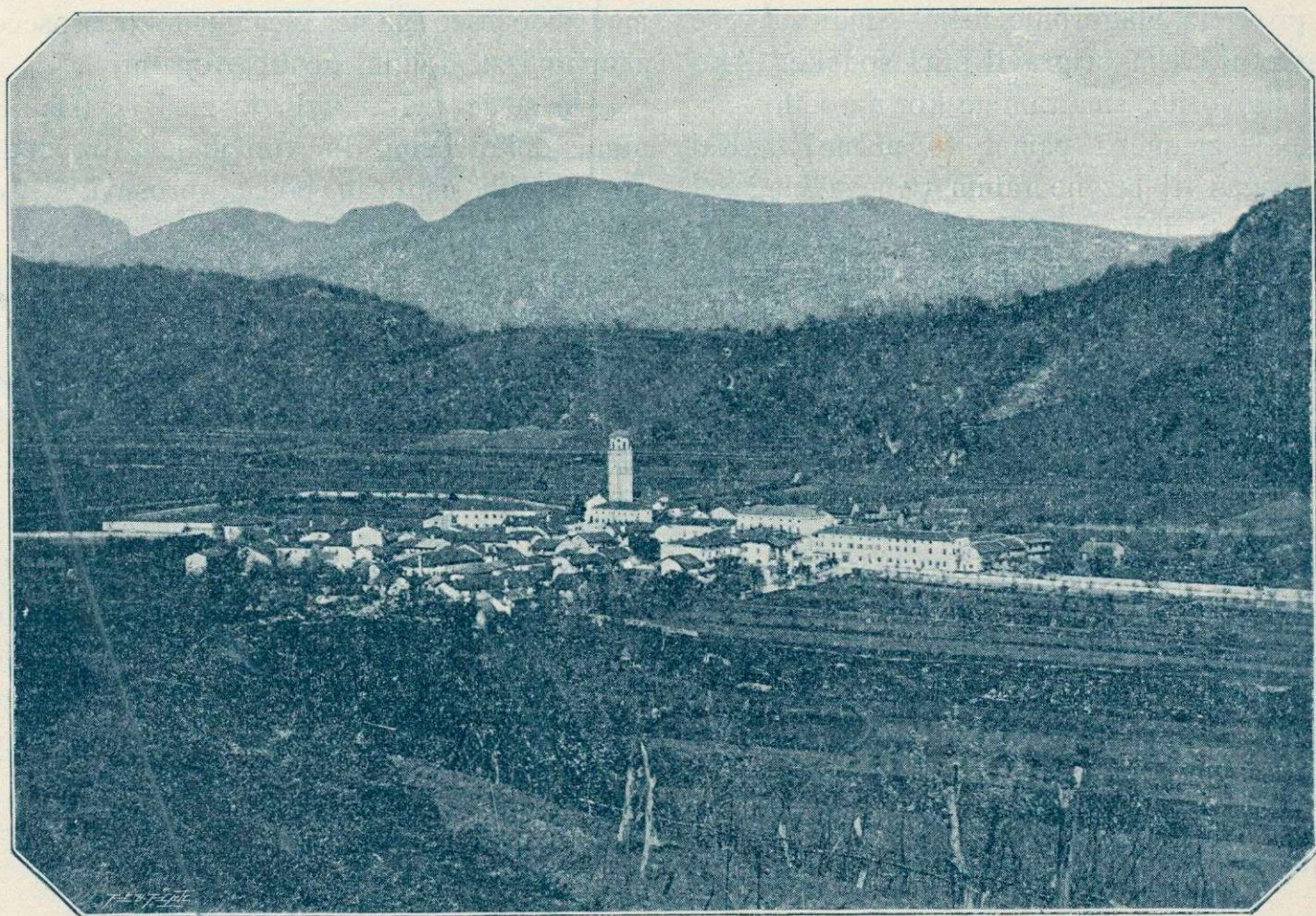
Pa kaj mi bodo po letu sani! Sedaj se vozi župan v njih, ako se ni že zvrnil . . .

Po zimi je izginil iz hleva konj, no in kaj naj počnem z vozom brez konja? . . . Pravice hočem, pravice! A kaj je vsem skupaj za pravico, ha, ha!

Poznam vas, poznam vas! Vse, vse! Tudi tebe, France! Pozabil si, kako si se tolikrat grel pri nas, dokler si bil še majhen; doma je bilo temno, mrzlo, vlažno in veden prepir. In jedel si z nami, večerjal — po zimi smo ti natočili često po skledico čaja . . . a ti

si pozabil, in sedaj se mi rogaš z drugimi vred. „Lakomnik!“ šepetate med sabo, kadar grem mimo . . . Jaz lakomnik! Pravice hočem, samo pravice!

Pa blaga ne dobim več na vero. Izgubljen kredit! Plačaj prej, kar si dolžan! Prav, prav! Vsakemu svoje! Niti toliko vašega nečem (dotaknil se je z nohtom zoba) — niti toliko! Ne bojte se, nikomur ne odnesem ničesar . . . Šla je hiša . . . Ne bojte se, ne

Šempeter Slovenov na Laškem. (Gornji severni del.)

Fot. Malignani.

bojte — kaj naj delam v Ameriki? Nate! Koliko sem dolžan tebi? . . . Prav. Tu imaš. In tebi? . . . Evo! Da ne boš rekel! . . .

Sedaj šele grem . . . Par sto imam še, s tem grem v Ljubljano, tam pričnem trgovinico, branjarjico odprem in žganje bom točil. In otroci bodo hodili v šolo. Starejši gre tako v osmo, a potem v lemenat . . . in potem nam bo vsem dobro. Tako sem mislil — a on ne. Mimica pojde v tretji razred . . . bistra glavica . . . ona bo učiteljica . . . tudi ona nam bo pomagala, kako pa . . . No, in Ivan se

tudi kmalu izučil za mizarja . . . In našel sem jo, beznico, da točim žganje, pa še svojega ne, na gospodarjev račun . . . A kaj, — mora že tako biti. Ej otroci — kaj vendar mislite? Šola kar požira! Sedaj knjige, sedaj zvezek, svinčnik . . . Odkod naj jemljem? Pa naj bo! Zadnji krajcar dam za vas, saj ste moji otroci in — saj mi povrnete, ko pridete do kruha . . . Nameril sem se tudi na branjarjico. No in trgovina gre, po malem sicer, a izhajamo, živimo. Še koncesijo bi skoro dobil, skoro.

A kaj je bilo tebe treba, židovski agent? Saj sem imel žganja, ravnokar sem ga bil kupil. A on ponuja, govori sladko, taplja me po rami, smehlja se in blebeče: „Ali saj vam ni treba plačati sedaj, gospod; saj plačate, kadar hočete.“ In pregovoril me je, pregovoril me je . . . In premotila me je ta prijaznost — prodajal sem počasu, a na plačevanje nisem mislil . . . Pa da je samo to! A potem ono pismo! „Sedaj pripravljam pošiljatve za jesen. Tudi za vaše blagorodje — prokleta blagorodje to! — tudi za vaše blagorodje sem pripravil štiri sodčke. Ako ne odgovorite, smatram to kot naročilo . . .“ Kako je znam na pamet, to pismo! . . . Kaj me brigaš ti! Jaz ne rabim tvojega blaga, a kar sem ti dolžan, poplačam ti — rajši se zadolžim drugje, samo da se iznebim tebe . . . In vrgel sem pismo med druge papirje. Pa pridejo sodci —: ali sem jih naročil? Kdaj? Ne prejmem jih, nikdar! . . . Tožba . . . Izgubil . . . Od kod plačati? . . . Zapečatijo štacuno, poberó ti, kar imaš kaj vrednega . . .

Tako, tako! In sedaj sedim tu in pretakam žganje skozi star klobuk! Izvrsten posel! Kako to curljá, kako zveni — človeku v dušo . . . Če bi tako-le sedel, pušil pipo tobaka — é, ničvrednica, kaj se pa kujaš! — aha — prazna! — sedel, sedel in vlival v klobuk vodo, a izpod njega bi teklo najboljše žganje, magari tenko kakor nitka . . . Najboljše žganje! Recimo tako, kot je pijó

po kavarnah, ali pa še malo boljše . . . Kupica bi veljala kakih 20 novčičev, no, in cel dan bi se nateklo tudi kakih 20 kupic — to bi torej bilo, to bi bilo . . . Potem bi si človek opomogel, poplačal vse upnike in še samemu bi nekaj ostalo . . . No da, pa kaj ne bi Bog lahko tako naredil? Njega bi to nič ne veljalo, meni bi pa le pomagal . . . A on neče! Bog ve, zakaj neče! . . .

„Ate, jaz sem lačna!“ in njegovih kolen so se oklenile drobne, nežne ročice in dvoje modrih očesec ga je gledalo tako proseče, zaupno izza dolgih, gostih trepalnic.

On se je vzdramil in jo gledal z izbuljenimi, topimi očmi. In vnovič je zatrepetala na rubinjih ustnicah boječa prošnja: „Ate, kruha! Tako sem lačna!“

„Ej, lačna! Kako moreš biti lačna! Sem-li jaz lačen? Pojdi k mami!“

„Mama je zadremala.“

„A jaz nimam kruha. Ni v omari nič?“

„Nič.“

„Jaz ga tudi nimam.“

„A imaš krajcar!“

„A rabim — za tobak! Pa čakaj! Na — pij!“

Sam se je začudil in prestrašil: to je bilo prvič, da ji je ponudil žganja. A sedaj je zdrknila beseda „pij“ raz njegove ustnice kakor jetnik iz ječe, v katero je bil obsojen za vse svoje žive dni. A sedaj je prost — in sedaj naj kdo poskusi, spraviti ga nazaj. Ha! . . .

Prijateljstvo.

Kdor ti prijateljstvo ponudi,
Prijateljstvo mu vrni,
In nikdar se ob uri hudi
Od njega ne obrni!

Četudi čuješ o slabosti
Njegovi prej neznani,
Ti v večji mu kreposti
Prijateljstvo ohrani!

V duhá teminah nočnih
Da nam kedo razdmè jih,
Tolažbe iščemo pri močnih,
A nikdar pri slabejih.

Anton Medved.

Beneška Slovenija.

(Črtice. — Spisal I. T.)

(Dalje.)

Idimo dalje! Evo Sv. Petra ali Šempetra Slovenov!

Šempeter je mal a čeden tržič, ki se na dolgo vleče ob cesti. Šteje samo kakih 500 prebivalcev. Ima več lepih zasebnih hiš, novo prostorno občinsko hišo in lepo župnišče. Nadalje se tu nahaja konvikt združen z magistralnimi ženskimi šolami in dobro napolnjen s furlanskimi učiteljskimi kandidatinjami. Razven v Vidmu ni drugega izobraževališča za učiteljice v celi širni provinciji. Vlada je je tu postavila, da bi vplivalo na Slovence in da bi tem urneje pospeševalo njih poitalijančevanje. Pa to ne gre tako z lahka. Mimo omenjene šole ima Šempeter tudi občinske elementarne šole in otroški vrtec. Vse šole, kakor tudi vsi uradi so samo italijanski. Slovenščina nima nikjer drugodi zavetja kakor samo v cerkvi; a še odtod so jo hoteli nekateri spraviti. Toda vlada sama vé, da v cerkvi ne more nič opraviti; in zato se ji želja ne izpolni. Po naših svetiščih se bo vedno pridigovalo in učilo le slovensko. In kako ne? Drugače bi ogromna večina ljudstva ne razumela glasú svojih pastirjev.

V Šempetru je tudi notarski urad, okrožna davkarija, orožniška postaja za cel okraj, pošta in brzojav.

Mimo zadnjič navedene cerkvice sv. Kvirina moram omeniti še župno cerkev posvečeno sv. Petru. Toda ker je stara, nizka in premajhna za celo župnijo, ne dela župljanom posebne časti. Treba je druge. Pred nekaterimi leti malo da se ni že resnično zgradila nova, lepa, veličastna cerkev. Že je bilo pripravljenega mnogo gradiva za njo. Toda ne vem kaj je prišlo vmes, da je stvar popolnoma zaspala, in stara cerkev še sedaj ponižno čepí med delanim kamenjem in med opeko, čakaje ugodnejših časov. A zaprek

in težav ne manjka. Župljanov je res veliko, preko devet tisoč, a večina ima le malo kaj opraviti pri „fari“. Župnija je namreč razdeljena v kakih 18 podružnic, in vsaka podružnica skrbi za svojo cerkev. Pač bi tudi one gotovo in veliko pripomogle pri gradbi župne cerkve; toda čakajo, da začnó in dober vzgled dadó sami Šempeterci. Ti pa žal le malo marajo za cerkev. Moderni italijanski duh je krepko zavêl tudi v Šempeter. Zato bo res treba menda še dolgo čakati ugodnejših časov.

V Šempetru je imel nekdam sedež okrajni komisarijat z dotičnimi kraljevskimi uradi, a sedaj je vse premeščeno v Čedad. Zato pa posebnega življenja v Šempetru ne najdeš.

Lepo in živo je v trgu samo o nekaterih praznikih. Takrat pridejo k „fari“ župljani iz podružnic. V cerkvi opravlja sv. opravilo župnik, navzoči so kolikor morejo vsi kapelani — okolo 18 duhovnikov vseh skupaj. Ljudstvo poje z ganljivo pobožnostjo svoje prastare, cerkveno-resne slovenske pesmi, poluša slovenski evangelij in slovensko propoved; izmoli svoje očenaše in po dovršeni slovesnosti se razprši po trgu, okrepeča se v gostilnicah, pokramlja z znanci, pa hajdi nazaj v gore!

Ob takih dnevih je Šempeter popolnoma slovenski. Drugače kaže sicer svoje slovensko lice, a pozna se tudi mogočni vpliv laškega življa. Šempeterci znajo vsi oba jezika oziroma narečji, a olikanci navadno govore le laški.

Na dan župnijskih patronov privrè mimo pobožnih hribovcev v Šempeter veliko lahkoživcev in izletnikov iz Čedada, iz Vidma in od drugih furlanskih krajev pokušat izvrstno in karakteristično „slovensko gubanco“. Posebno pa popoldne jih neprestano privaža voz za vozom. Pod večer misliš, da si v

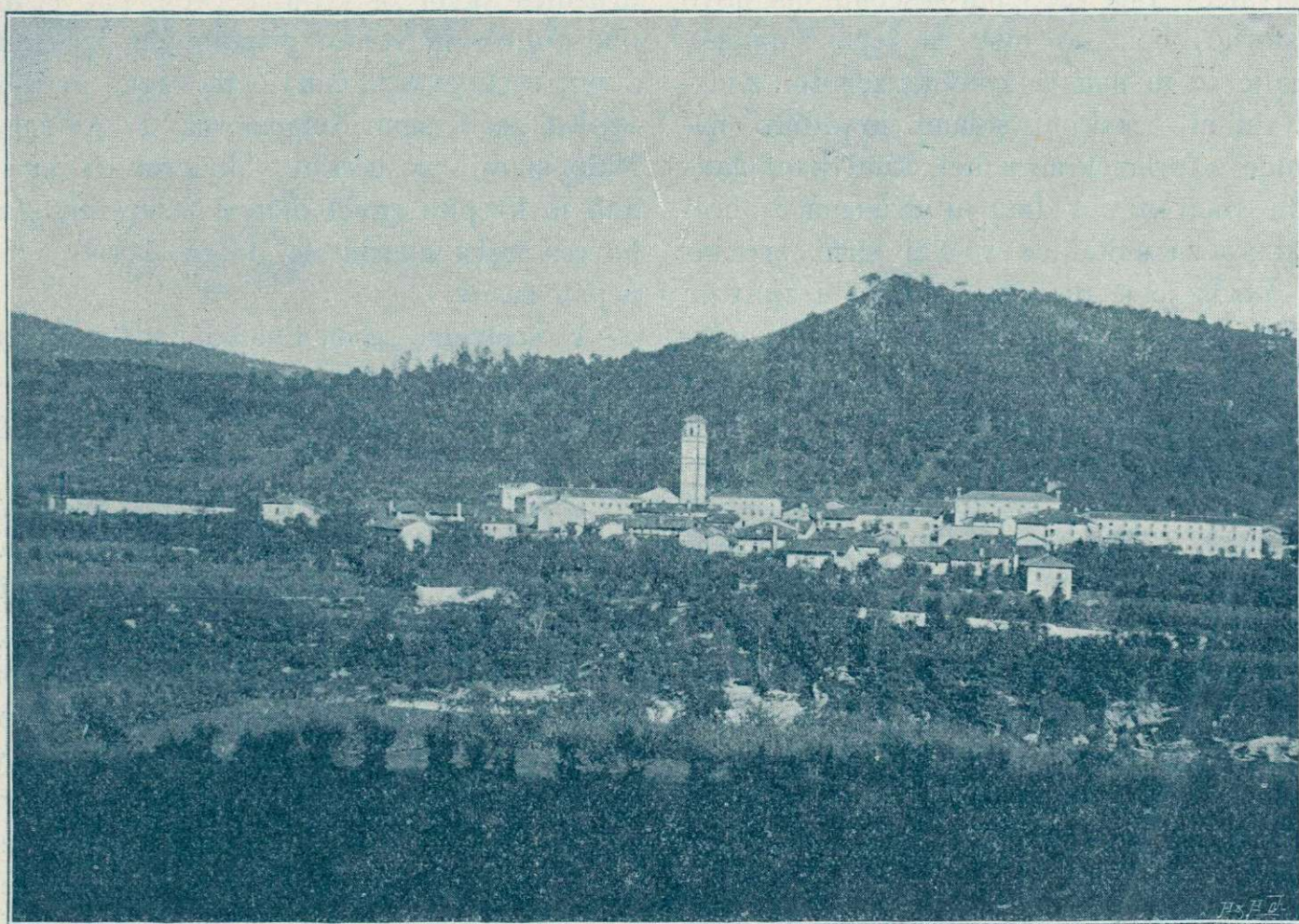
kakem [laškem mestu, toliko finega, laški kramljajočega občinstva poseda po gostilnah, suče se po plesiščih, goni se gori in doli in prodaja zijala po trgu.

Sploh se ta šempeterski shod (po beneški slovenščini „senjàn“, po furl. „sagra“) prišteva najživahnejšim v provinciji; a sedaj nekako propada.

Pogorskemu Slovencu se zdi čudno v taki gneči, ne more se sprijazniti z nenavadnim občinstvom, čegar govorice ne raz-

ume; zato pa takoj popoldne izpije svoj kozarec vina, kaj prigrizne, kaj malega nakupi in se polagoma pobere med svojce. Ostane le bolj razvajena in srborita mladost iz bližnje okolice, da se nekoliko pokratkočasi in se zavrti po plesnih podih, in da se naposled, prevzeta od vinskih duhov, povrne domu pojoč v pozno noč ali v rano jutro drugega dne.

Ko si se, dragi Slovenec, dobro nagledal malega a prijaznega Šempetra in si se tudi

Šempeter Slovenov na Laškem. (Od Nadiže.)

Fot. Malignani.

slučajno oglasil pri vrlem, izredno gostoljubnem in narodno zavednem župniku, nadaljuješ svojo pot po krasni in precēj široki dolini proti severu.

Pod cesto nizko na levi imaš ozko polje in za njim na kraju Nadižo. Takoj za vodo se dvigajo polagoma hribi, obrastli s kostanjem in z drugim vsakojakim drevjem. Ob njih vznožju pelje od Brnasa naprej mala cesta vsporedno z ono, po kateri potuješ. Na desni pa, vzvišeno kakor je cesta, imaš

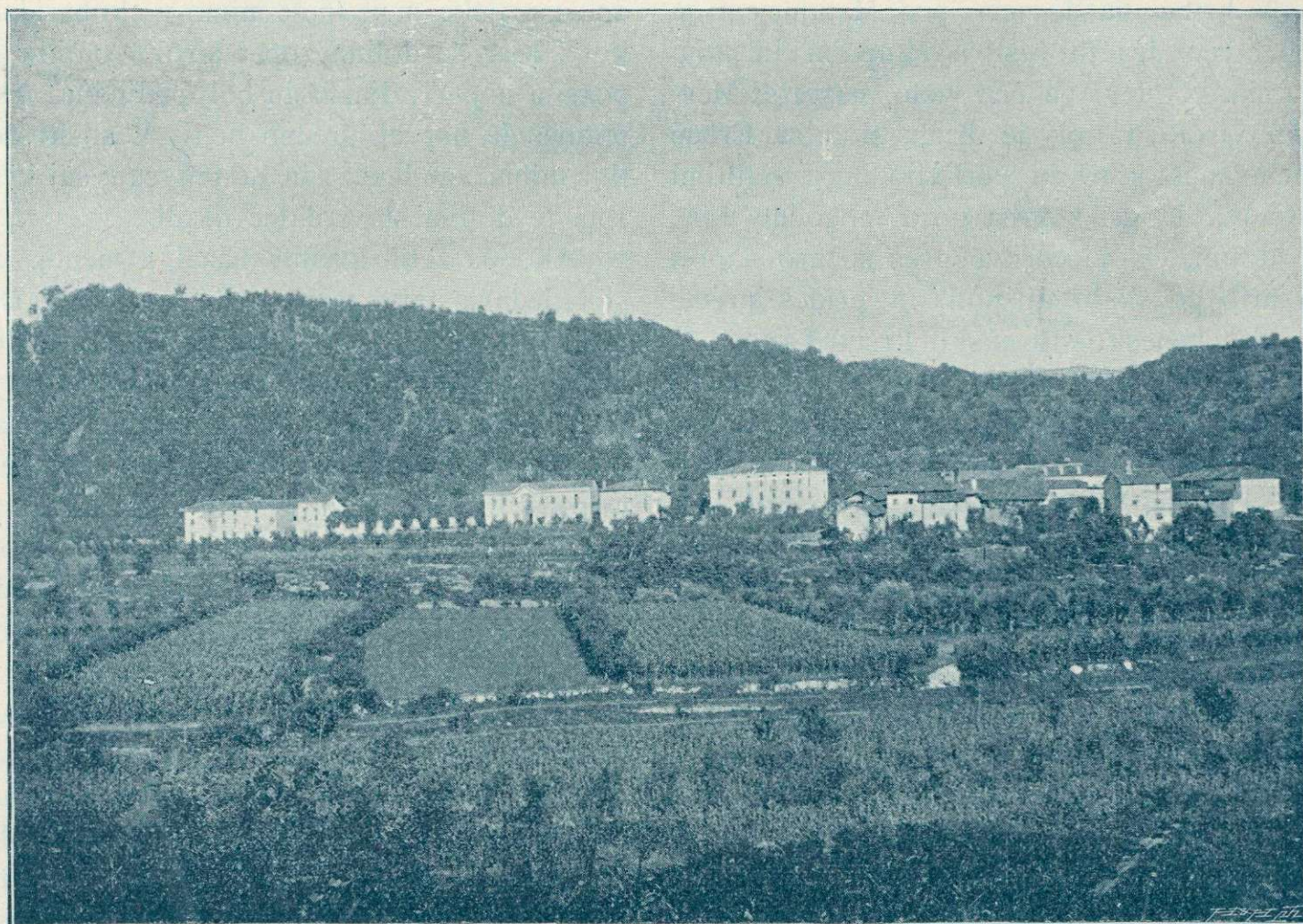
zopet ravno in prostorno polje, lepo obdelano, nasajeno s trtami in murvami, ker okoli Šempetra se pridno goji tudi sviloreja. Za poljem se počasi dvigajo in vrstijo lepi, solnčni hribčki z vinogradi in s kostanjem.

Tu in tam po dolini blizu in daleč, na desni in levi, v podnožju goric in v hribih se ti prijazno smehljajo naproti izmed bujnega zelenja male vasi in posamične hiše; cerkvice in zvoniki se ti blestijo na vzvišenih prostorih. In kako lepo je na večer,

kadar zadnji žarki zahajajočega solnca trepečejo rudeče-zlati in polagoma umirajo na visokih pečinah in gorskih grebenih, in nad vasmi visi v mirnem zraku v dolgih, prozornih lišah dim, in po dolinah začanja polagati prvi mrak! Takrat ti od vseh cerkvá, v vseh tonih in gradacijah zadoní naproti večerno zvonjenje, pestro in valovito ziblje se po mirnem zraku čez dolino in se zliva v najmilejšo harmonijo! Toda pustimo poezijo!

Ko prideš do skupine hiš „pri Lipi“, približaš se zopet s polagoma se nižajočo cestjo do Nadiže, čez katero tu drži tretji lep zidan most in postranska cesta v bližnjo vas Tarčét in naprej. Dolina se nekoliko razširi in razgled je prav krasen.

A ti greš le po glavni cesti in kmalu si v vasi Briščah (Borišča?). Vas, v starih listinah imenovana „Broxas“, je stara, in pri njej so se večkrat srečale in srdito spo-

Fot. Malignani.

Šempeter Slovenov na Laškem. (Južni del.)

padle sovražne bojne čete. Še sedaj se kos vaškega polja zove „Tepenò puoje“, morda iz spomina na te boje.

Pavel Dijakon, longobardski zgodovinar, nam opisuje več bitev med Slovenci, kateri so pogostoma po tej dolini prihajali s Koroškega plenit na Laško, in med Longobardi, ki so bili ustanovili mogočno vojvodino na Furlanskem, z glavnim mestom v Čedadu.

Tudi pri Briščah so se tolkli po njegovem sporočilu. V Čedadu se vidi še sedaj

vzidana na neko hišo spominska plošča s sledečim napisom:

Non procul hinc Broxas est — in finibus Antri,
Qui nomen tibi Porta dedit Broxana vetustum.
Dux ibi finitimos percussit Vectaris hostes,
Cum galeam abjecit currens in praeliis calvus,
Teste Natiso et rubicundi sanguine montes.

Dolina je važna iz strategičnih ozirov. Vsled tega so jo strogo nadzirali že od nekdaj, posebno pod beneško ljudovlado.

Iz Brišč drži pot v hribovsko skupino prijaznih, lepo ležečih vasic in posamičnih hiš,

ki se skupno imenujejo „Ruonac“ (Ronec). Tukaj je primerno lepo razvita sadjereja, za kar gre vsa hvala pokojnemu rodoljubu in po malem pesniku slovenskemu Petru Podreki.

Po cesti iz Brišč prideš čez nekaj minut do Podbunësca. Tukaj je dolina ozka in divja; hribi se strmo in visoko dvigajo, gozdov in sivih pečin ne manjka, kakor tudi divjih med ruševinami in skalami uglobljenih potokov.

V hribu na desnem pod Matajurjem je zopet več drugih vasij s skupnim imenom Mersin. Na levi pa čez vodo, nasproti Mersinu, visoko v gori je druga skupina Erbeč imenovana, s svojo cerkvijo in z velikimi zvonovi, kateri z vrha gore mogočno doné po dolini. Od te cerkve greš še uro naprej za hrib po skaloviti poti, in prideš précej v našo beneško-slovensko kršno Črnogoro, ali prav za prav Črni vrh, vas s primitivnimi, krepkimi, povsem tipičnimi prebivalci. To so ti pravi ljudje korenjaki, širokopleči, da malo takih. Pristna slovenska kri! Bavijo se, kakor tudi vsaj deloma Erbečanje in Mersinci, največ z živinorejo.

Podbunësec je mala kopica hiš, kjer se nahaja zadnja italijanska pošta in telegrafska postaja. Pošta je v vsakdanji zvezi z avstrijsko pošto v Kobaridu.

Od Podbunësca naprej dobiš še nekaj tu in tam raztresenih hiš in pa malo vasico Štúpico, kjer ima svoj sedež obmejna finančna straža. Od Štúpice prideš takoj na državno mejo, katera seka reko in cesto v zeló tesni in dolgi dolini med strmima, skoraj navpičnima gorama, Matajurjem in Mijo.

Kraj je tukaj skoz in skoz divje-romantičen. Dolina se pri Štúpici obrača proti Kobaridu. Onkraj vode pa, tudi pri Štúpici, se odpira med Mijo in med črnovrškim gorovjem tesen in dolg prehod „Priedol“, ki te pelje med tarčentske Slovence. Nadiža, katera med Mijo in Matajurjem gre za cesto do Robiča, dela pri tej vasici hudomušen ovinek okolo severne in zahodne strani Mije, tako da je zopet najdeš na koncu Priedola.

In tako, dragi Slovenec, sem te pripeljal do avstrijske meje in še mimo v „kobaridski kot“, kjer se dolina zopet široko odpira in postaja zopet prijazna in bolj priljudna. Ako potuješ le naprej, srečno hodi! V soški dolini dobiš več lepega in zanimivega; saj krasota te doline slovi daleč okoli.

Ako pa želiš kreniti nazaj z menoj, da si ogledava, tako mimogredé, še ostalo Beneško Slovenijo, hajdi! Izpijeva kozarec domačega „cividina“ pod Bunëscem, potem jo udariva peš čez lesen most, da potujeva nazaj po drugi strani Nadiže, po lepo obdelanem in rodovitem polju, skozi vasi Ščigla, Laze in Tarčét, vse lepo ležeče v podnožju hribov. Od Tarčéta te pelje pot nekoliko v hrib do Landarja (po italijanskem imenu „l'antro“ jama). Ta je zopet znamenit in zanimiv kraj za našo deželico. V lokalni zgodovini pod staro uredbo je Landar stal na čelu, kakor sem že omenil, vsem malim dekanijam nadiške in sovodnjiške doline (Landarska banka ali miza). V cerkvenem oziru je še sedaj prva podružnica v župniji, z lepo cerkvijo, kateri (mimogredé povedano) sedaj napravljajo orgle — redkost med beneškimi Slovenci.

(Dalje.)

Iz koša.

Poslal je nekdam skrpucan sonet
Mladenič za prvo številko,
Tožeč, da brez upa on, jadni poet,
Zaljubljen je v Milko.

Ko družega ne bi pristavil vsaj!
A slušaj staro in mlado:
Zahteval je svoj rokopis še nazaj
S primerno nagrado.

Anton Medved.

Kaj bo pa jutri z vremenom?

(Spisal prof. dr. Simon Šubic.)

I. Vvod.

Oni čitalci „Dom in svet“-a, katerim vremenske izpremene nič prida ne gredó do živega, bili so morda veseli, da sem v 5. številki lanskega letnika le prav s kratkimi in preprostimi besedami podal nekatere zanimivosti o vremenu. Takim so bile po godu one sila kratke opombe. Drugi pa, ki so se že večkrat želeli natančneje poučiti o vremenskih razmerah in ki težko pogrešajo kaj več iz te vede, ti so morda zadnjič godrnjali: „Kaj s tako malenkostjo nas pita strokovnjak! Rajši naj molči, če nam ne vé bolj natančno razložiti, kako bi se moglo uganiti jutrajšnje vreme. To je predrznost, če kdo misli, da se s par besedami vse zadene kakor bi ustrelil!“

Tak ugovor cenjenih bralcev bi bil pisatelju prav po volji; iz tega bi smel sklepati, da je z onimi kratkimi vrsticami v bralcih vzbudil pozornost, morebiti tudi kaj veselja do predmeta. Da mi ne bodo očitali prehude kratkobesednosti, podajem v teh-le vrstah malo bolj temeljito — da ne rečem učeno — razlaganje vremenskih pojavov in upam, da bodo potrpežljivi čitatelji tudi to prebavili.

Po vseh večjih mestih so že zavodi, ki se prav za prav ne pečajo z nobeno drugo rečjo, kakor s tem, da prerokujejo vreme in da „študirajo“ vse tisto, od česar je odvisno lepo vreme, toča, viharji itd. Tem zavodom pravimo „zavodi za vremenoslovje“, ali s tujo besedo „meteorološki zavodi“. A poreče kdo: „Kako morejo v meteorološkem zavodu na Dunaju danes vedeti, kakošno vreme bo jutri na Kranjskem ali pa na Hrvaškem? Saj še tega ne vedó, kakošno vreme je danes pri nas, ker ne vidijo, ali je pri nas megla, ali je jasno, ali pa je sneg.“ — Pač! Na Dunaju vedó dobro, kašno vreme je danes

po avstrijskih deželah; zakaj vsak dan sproti iz vseh deželá brzojavijo posamezne vremenske postaje na Dunaj osrednjemu vremenoslovnemu zavodu, kakšno vreme je danes v tej ali v oni deželi. Opiraje se na ta brzojavna poročila pa osrednji meteorološki zavod prerokuje vreme za prihodnji dan in pravi: „V tej deželi bo jutri lepo, v tej bo pa dež.“

Brzojav daje vodjem glavnih meteoroloških zavodov v roke poročila, kakšno vreme je tu ali tam. Iz teh poročil v meteorološkem zavodu brž spoznajo, ali se morebiti ne pripravlja kako novo vreme. Čim pogostneje prihajajo ona vremenska poročila v osrednji zavod, tem hitreje pridejo tam na sled kakemu novemu vremenu, ki se šele pričinja, tem hitreje zapazijo, proti katerim deželam se pomika novo vreme.

Vremenske postaje po posameznih deželah pa ne poročajo v osrednji meteorološki zavod samo tega, kakšno vreme je na vsaki vremenski postaji, ampak vselej poročajo tudi, kako visoko stoji barometer na vsaki postaji. Zakaj barometer kaže pritisk zraka na zemeljsko površje, in od zračnega pritiska je vreme zeló odvisno. Če barometer kaže visoko, to je, če zrak zeló pritiska, tedaj je to že dobro znamenje, da bo nastopilo lepo vreme. Nasprotno pa, če kaže barometer nizko, to je, če zrak malo pritiska na zemeljsko površje, to pomenja, da bo dež.

Ker je barometrovo stanje važno za napovedovanje vremena, zato posamezne vremenske postaje dan na dan natančno poročajo osrednjemu meteorološkemu zavodu, kako stoji barometer na dotičnih postajah.

Torej brzojav naznanja osrednjemu zavodu, kje pritiska zrak z večjo silo in kje z manjšo silo, in če sporoča tudi o toploti in vlagi ozračja po dotičnih pokrajinah, potem dobé meteorologi v roke vse pomočke,

da lahko povedó, kdaj pride slabo vreme do kakega kraja — če se preje ne razleti.

Lahki zračni pritisk bomo imenovali nizki zračni tlak, zakaj ob lahkem zračnem pritisku stoji živo srebro v barometru nizko. Težki, močni zračni pritisk bomo pa imenovali visoki zračni tlak, ker silni pritisk zraka visoko dvigne živo srebro v barometru.

Napovedovanje vremena za prihodnji dan, kakor je naznanjajo meteorološki zavodi v svojih „vremenskih mapah“¹⁾ po večjih mestih — in po časopisih — to naznanjevanje se opira na važno izkušnjo: da se nizki zračni tlak pomika naprej po deželah in da prinaša s seboj slabo vreme tistim krajem in mestom, ki jih zadene na svoji poti. Nasprotno se pa pokrajinam in mestom, čez katere se pomika visoki zračni tlak, obeta lepo vreme.

Prerokovanje prihodnjega vremena, ki se opira na prej opisana brzojavna poročila, pa doslej rado izpodletuje, in sicer večinoma zaradi tega, ker se prehitro izpreminja zračni tlak ter večkrat naglo zavrti vetrove in preobrne vse stanje po ozračju. Ko izidejo brzojavna vremenska poročila v časopisih in nam meteorološke mape po mestih pridejo pred oči, je dostikrat že minulo ondi napovedano vreme. Med tem ko čitamo in ogledujemo prerokovano vreme, morebiti že vlada po ozračju nad nami popolnoma predrugačeno vreme.

Razložil bom, kakošen vpliv ima vrtenje vetrov do meglá in do vremena, in čitatelj bo na podlagi te razprave lahko uganil vsak dan, „kaj bo jutri z vremenom“. Še lože pa bo bralec po današnjem stanju vetrov popravljal vremenska naznanila, katera so meteorološka središča včeraj izdala za danes.

Čitatelj, ki si bo dobro zapomnil in marljivo rabil naslednje razlaganje, bode, kakor hitro mu pridejo v roke včerajšnja meteorološka poročila, vedel razložiti, ali je prerokovano vreme morda že minulo sinoči, po-

¹⁾ Vremenske mape se javno razobešajo, da si jih vsakdo lahko ogleda in po njih presodi, kakšnega vremena je pričakovati.

noči ali danes zjutraj —, ali ga je pa šele pričakovati. In če je ono vreme že minulo, bo po kratkem opazovanju novih vetrov in neba vedel povedati, kako se bo obrnilo vreme.

Najbolj bi seveda ugajalo čitatelju to, da bi vedel sam s svojim ogledovanjem obzorja brez brzojavnih poročil določevati, kakega vremena je pričakovati prihodnji dan.

Da bo cenjenemu čitatelju tudi to mogoče, podam tu nekaj navodil v to svrhu.

Marljivo opazovanje je odkrilo nekaj telnih vezij med vetrovi, med obličjem, katero nam kaže nebo, in med vremenom. Zlasti se giblje po posebnih zakonih zrak okoli krajev najvišjega in najnižjega zračnega tlaka. Toda zakaj se okrog teh krajev zrak giblje? Kje je temu vzrok? To je treba najprej umeti.

Ker je zrak nevidna stvar, mislimo si vodo namestu njega. Kakor zrak tako je tudi voda iz prosto gibljivih delcev ali „molekulov“. Če torej vtakneš prst v vodo, pahneš in premakneš vodene kapljice iz njihove lege, in kapljice zbežé tje, kjer ni toliko tlaka, in to je na strani. Prav tako se giblje tudi zrak in ž njimi oblaki.

Če greješ vodo v steklenici, dvigajo se spodnji bolj razgreti deli kvišku, kakor se zrak okoli zakurjene peči giblje kvišku. Videti sicer ni gibanja zraka ob zakurjeni peči, a čutiš ga z roko kakor kak preprih ali veter. Po ozračju se torej giblje zrak na tisto stran, kamor ga pritiska večja sila. V zraku je sila zračni tlak, ki ga merimo po visokosti živega srebra v barometru. Kakor se pri zakurjeni peči vsled gorkote giblje zrak od peči proti hladnemu kraju, jednako se giblje v ozračju množina zraka od tistega kraja proč, kjer je velik zračni tlak, in tako nastane veter, ki veje proti kraju, kjer barometer kaže manj tlaka.

Če je torej zračni tlak na severu večji kakor na južni strani, pomika se množina zraka od severa proti jugu ter pravimo: „sever piha ali veje ali vleče.“

Po stari navadi dajemo vetru ime tistega zemljepisnega kraja na obzorju, od katerega veje proti nam. Jug ti veje v obraz, če gledaš

proti jugu; sever ti pa sedaj, ko si obrnjen proti jugu, veje v hrbet. Če si z obrazom proti jugu obrnjen in stegneš roke naravnost na desno in levo, kaže ti desna na zahod in ondu izvirajoči veter je zahodni veter. Levica ti pa molí proti vshodu, odkoder prihaja vshodni veter.

Vetrovom, ki vejejo iz krajev, ležečih med imenovanimi glavnimi kraji obzorja, dajemo imena, ki so sestavljena iz imen obeh strani, med katerima izvira veter. Tako n. pr. pravimo: danes veje severo-vshodni veter, če nam veje veter v obraz, ko gledamo na ono stran obzorja, ki leži v sredi med severom in med vshodom.

Natančneje kakor po obrazu določi se veter z vetrnico ali malim banderom. Pa tudi dim iz dimnika puhtec kaže nam, kam veter veje. Če je ozračje mirno in brez vetra, gre dim naravnost kvišku kakor gladka jelka; če pa veje veter, zanese dim s seboj tje, kamor vleče. Kakor poteguje veter v nižini, nad hišami, dim za seboj, jednako jemljejo vetrovi v večjih višavah s seboj megle in oblake ter jih nosijo po svojem tiru. In kakor po dimu lahko presojujemo, kateri veter veje, prav tako lahko sklepamo po tiru oblakov in meglá, kam vleče veter v tistih višavah, kjer plavajo dotične megle.

Na prostem prostoru, kjer ni nobene ovire, ki bi veter odganjala z njegovega tira, ni težko najti, od kod veter prihaja in kam vleče. A kako hočemo pozvedeti pravi tir vetra v tesnih mestnih ulicah, ali v kaki ozki grapi ali globoki dolini? Po ulicah, po grapah in dolinah se vije veter med stranskimi stenami, kakor se vije voda po skrivljeni strugi. Kdor bi po takih krajih brez pomisleka sodil, kateri veter veje, ta bi se zelo motil. V takem zagrajenem kraju, kjer se veter med ograjami vije reki jednako naprej, ni lahko spoznati, odkodi prihaja veter.

Zvemo pa tudi v ozkih grapah, kateri veter vleče, če vzdignemo oči proti nebu in pogledamo na oblake, kam se gibljejo. Najbolje spoznamo na oblakih, ki se gibljejo nad glavo, od kod in kam jih veter žene; na postranske oblake se pa ni zanašati, ker

ne moremo vselej presoditi, od kodi prihajajo in kam se vlečejo.

Sedaj mi bo pa kdo ugovarjal in rekel: Kako hočeš v ozki grapi zvedeti po meglah, kateri veter veje, če ne veš, kje je severna in kje južna stran obzorja, kar je večkrat res težko pogoditi?

No, kjer ne vemo, kje je sever in jug itd., ondi si pomagamo z magnetno iglo; ta kaže s svojim severnim koncem skoraj natančno na sever, le kaj malega je pri nas zasukana proti večeru.

Po teh splošnih opomnjah lahko začnemo zasledovati gibanje vetrov.

II. Zračne nižine in višine.

Ko bi bilo ozračje povsodi jednako suho in povsodi jednako gorko, tedaj bi bil zračni tlak, ki ga meri živo srebro v barometru, povsodi jednak. V tem slučaju bi ne bilo v ozračju nikakega gibanja, in še pojma ne bi imeli o tem, kaj je veter. Temu pa ni tako, ampak zrak ima po raznih krajih in v raznih višinah zelo različno toploto. Prav tako je zračni tlak v raznih krajih različen. To pa provzroča gibanje v ozračju. Kako to gibanje nastane, razloži naj nam podoba, ki si jo naredimo sami. 1. Okrog kraja *O* potegnimo dva kroga: večji in manjši krog. Prostor med obema krogoma naj pomenja kraje jednakega zračnega tlaka. V teh krajih — med dvema krogoma — bode torej ozračje mirno, brez vetra; zakaj kjer je zračni tlak isti, tam ni povoda, da bi se zrak gibal.

Recimo pa, da razgreje solnce zračni stolp, ki stoji med krogoma; sedaj pa vzdigne gorkota — kakor pri gorki peči — nekaj zraka kvišku ter ga nese v zgornje višave ozračja. Na vrhu zračnega stolpa pa se zrak ne more nakopičiti in zato odteka na vse strani; zrak se začne gibati, nastane veter.

Kaj pa bo sedaj? Zrak, ki odteka zgoraj iz zračnega stolpa med obema krogoma, nabira se po okolici ter dela ondi večji zračni tlak. Zgodi se ravno tako, kakor bi kdo iz prostora med obema krogoma pobral cele hribe zraka in jih navalil nad okolico. Nad okolico bodo potem na vsak način večji

kupje zraka kakor nad prostorom med obema krogoma. In z drugimi besedami lahko rečemo, da je nad okolico zračni hrib, nad prostorom med obema krogoma pa zračna dolina, ker je nad okolico več zraka, nad prostorom med krogoma pa manj.

Kadar imamo nad seboj zračni hrib, stoji barometer visoko, in kadar imamo nad seboj zračno dolino, stoji barometer nizko. Zrak pa nikakor ni voljan, da bi dalje časa ostal tako, da bi bila v kakem kraju zračna dolina, v sosednjem kraju pa zračni hrib, ampak z zračnega hriba se hiti udirati v zračno dolino. Tako udiranje zraka z zračnih hribov v zračne doline dela vetrove. Sedaj umemo,

kako nastane veter vsled gorkote: gorkota dviga zrak, delajo se zračni hribje in zračne doline, in naposled se začne zrak udirati z zračnih hribov v zračne doline.

Zračno dolino bomo imenovali odslej tudi „nižino“ ali „depresijo“, zračni hrib bomo pa zvali „višino“.

Še neko posebnost ima zračna dolina. Deluje prav tako, kakor zračna sesalka. Pri tleh namreč srka zunanji zrak vase. Zrak ji pa priteka od zunanjih krajev.

Ravno tako je pri zračnem hribu med drugimi ta posebnost, da stoji barometer najvišje v tistem kraju, ki je prav v sredi pod zračnim hribom. (Dalje.)

Kokodúče in krpúče.

(Spisal M. Sila.)

Hud mraz je bil, prav živ, strupen mraz, da je rekel stari Jožín: Danes pa je mraz ko čičara.¹⁾ Otroci in stari so se gneli okoli ognjišča, na katerem je tlela debela čorna.²⁾ Eni so hrompali³⁾, ker so se vèni na snegu in na ledu prehladili. Stric Grgo je prišel se gret s skednja, kjer je nekaj orodja popravljal, ter je kihnil: „a boff! a boff!“ Mati pa so odgovarjaje kihali: „a leća! a leća!“ Otroci pa so nazdravljali: „Bog pomagaj!“ Tedaj si izmislili mali Tonček: „Mati! dajte no, prosim, ono glavico turščično⁴⁾ na polici, da jo omrvimo; bomo pekli kokodúče.“⁵⁾ Še mali Lojzek se oglesi: „Duče! duče!“ Hitro je bila omrvljena jedna in druga pa tretja glavica, in zrnce so deli v ponvo nad žerjavico. Kmalu je jelo pokati in frcati na vse strani in kokodúče so bile gotove. Jojdetka! kako so lepe! Meni eno, meni tri, meni, meni dosti! se oglašajo otroci po vrsti. Mati so imeli dokaj opraviti, dokler razdelé med malo družinico kokodúče. Te so turščična zrna, ki se razpokajo nad ognjem ter vskipé kakor v belo močnato penasto cvetko. Otroci na kmetih kaj radi pekárijó koruzo po zimi

in jo slastno hrustajo, saj imajo čvrste, zdrave zobke. Pa je tudi res, da „zima ima ostre zóbe, kar vdóbe, vse zdróbe“ (kar vdobí, vse zdrobí). A ko se deca naveličajo, pa jamejo ugibavati: stavijo kokodúče v pest ter vprašajo: „lih ali sodev?“⁶⁾ Še drugače sem slišal v svoji mladosti: „Janjček babó, je tekel za njo! S koliko?“⁷⁾ Kdor je uganil, koliko zrn je v pesti, dobil je vse; ako pa ni uganil, je moral toliko iz svojega dodati, kolikor je stavec uganjke imel v pesti. Drugi so postavljali zrna v „krpúče“.⁸⁾ Zložili so po tri ali štiri zrna skup in povrh jedno kokodúčo, in na ta kupček so brcnili s palcem jedno zrnce. Komur se je posrečilo, da je krpúčo podrl, bila je njegova. Deklice pa so rajše devetkale in gacljale.⁹⁾ Stavile so v krilce več zrn in kokodúč ter zajemavši v pest, metale jih v zrak, ujele na obrnjeno dlan in zopet hitro obrnivše dlan jih prestregle v pest. Ona, ki ni mogla ujeti nič, so pravili, da ima „kozji veter“¹⁰⁾ in je pustila nadaljevanje tovarišicam.

Brzo je potekal čas. Prejšel je sv. Anton opat, ki ne dá ne orat' ne kopat', prejšel

sv. Pavel, ki je sleme stavil; sv. Neža, ki sleme veže; sv. Vence, ki dol jo brcne; došel je sv. Valentin (14. febr.), prvi spomladin. „Janžek je pregnal babo“, za ostro zimo nastopi prijazna mila pomlad in toplo leto. Ej! saj smo vedeli: „Kakor je ledéno, tako bo zeléno!“

Pojasnila.

¹⁾ Čičara = huda zima. V Rodiku sem slišal to besedo od nekega starega moža. Hrvaško-srbsko: cića = ostra zima = grimige Kälte. Isto ruski: čičara. V padovansko-venetskem narečju: „cisara“, brina, slana, Reif. (Ltp. Mat. 1874., str. 25.)

²⁾ Čorna = debel kratek čokelj, parobek. Po Vipavskem pravijo: čorna, in nekaj po Krasu. Tu pa je čokelj mal, nizek, pri samih tleh odsekan štor. Štor je bolj pokončno strnišče. Po stajerskem je čola, čula = Klotz, Baumstock. Štor in čola da sti nemški (bavarski) besedi. (Ltp. Mat. 1892, str. 10 in „Slovár“ str. 108.) Toda ni-li „čoln“ = ladjica, iz „čola“ izdolbena, vsaj prvotno? torej bi niti čoln ne bila slovenska beseda. „Col na Štajerskem imena rtastih hribov, po sanskr. „čarus“, „čaljan“ rtasto orodje. V besedi col (čolj) je pomen *κλον*, odkrhan les. (Vestnik I., str. 168.)

³⁾ Hrompati = močno kašljati. Močna oblika za „hropeti“. Drugodi „prhati“, Keuchhusten.

⁴⁾ Koruza, turščica, turščak, turkinja, fermenton, fermentin, n. Kukuruz, Mais. italijansko grano turco, je rastlina, došla k nam v Evropo iz južne Amerike. Dr. Šulek v knjigi: „Jugosl. Imenik bilja“, stran 183: Kukuruz, kukuruza, kuruza, češko: kukuřice, kukuruc, malorusko: kukurudza, kukurudzi, poljsko: kokorudz, rumunsko: kukuruz, magj. kukoricza: milium indicum, frumentum indicum (Dus.). (Zea Mays L.)

Udri, udri sitna kiša,
te porosi žito, vino
i tri pera kukuruza.

(Nar. pj. Vuk.)

Tužna Liko, što si dočekala, da te Bosna kukuruzom hrani! (Nar. pj.)

Kad se ko oprži (opeče), privija se kukuruzno brašno, pomešano s vodom. (Milić.)

Od kašlja se kuva kukuruz ili ječam i voda ta se pije. (Milić.)

Od kašlja valja kukuruze izkockati, te kokice kuvati i vodu piti. (Arkilj.)

Zagonetke (uganjke): Gospodar u kući stoji, a brada mu izvan kuće.

U našega čaće (očeta) devetore gaće (hlače).

Rasla resa pod nebesa,
Za njom buhac dugo trupac:
stani, reso, moje je meso.

Što na glavi perčin ima, a glave neima. (Vrčević.)

Na Krasu pravijo, da je osem dnij pred do osem dni po sv. Jurju (24. mal. travna), torej druga polovica malega travna najbolja doba, da se useje turščica. Takrat tudi „zemlja cvete“; neke drobne mravlje izrivajo iz tal male kupčke zemlje slične malim krtnjicam; podsolnčnica (potentilla verna) odpre svoje žolto očice, roja (carex praecox) dviguje kodelčasti cvetec, belkine dremavke (galanthus nivalis), zlatni jagavčki (primula) i druge dične cvetlice oznanjajo svetu zopet novo pomladno življenje. Pregosto turščico, ko odraste za ped visoko, treba je izredčiti in opletati, in kmalu potem osipati, da bolje urodi. Devetkrat da mora od vročine presahniti, potem je dobra, a to le v debelini, na tenčinah ostane kilava. V tržaški okolici ne osipajo koruze, nego „mešalijo“. Osipanje = mešalica. V cerkvenem zapisniku (urbarju) Proseškem se večkrat omenja „mešalica“. N. pr. „1733: per „messalizza“ giorni quattro una orna di vino terrano“ (potrosili starejšini za štiri dni „mešalice“ čeber vina). V Istri pa okopavajo turkinjo ali sirak — sorgón, kakor je razvidno iz neke beležke Volčičeve:

Sorgón, lačan te kopam;
Kad te budem žel,
Do sita te bom jel.

Koruzno ali turšičično steblo, dokler raste, je „trs“ ali „palica“, a porezano in suho je „sirčje“. Ime „turščica“ iz „turško“, grano turco, nem.: türkischer Weizen, istr.: turkinja, kaže, da je rastlina došla s Turškega.

Kadar se jako gosto naseje, zrastejo manjša in tanjša stebila, ki se požanjejo sveža za tečno pičo živini, zato se imenuje „pitnik, pitnjak, pičnik“, a v okolici tržaški i dalje v Lahih „šorgeta“ (sorghetta) od sorgo = sirk. Zgornji (moški) cvet je „bandéra“ ali „cima“.

Turšičični plod je nekim „klas“, drugim „klasíra“, lat. latíca, glava, klip. Jálov klas (brez zrnja) je „golák“. Lat je ovit v „lubju“, „lupju“, „čužju“. Nekateri „slačijo“ koruzo, drugi „lupijo“, Tolminci „čužijo“. Pri posamnih latih pusté nekaj peres (slame), da vpletejo v „kite“ ali „grešte“. Oskubljenim klasom pravimo, da so „rebcí“. V jeseni je

videti, vsaj po Krasu, cele vrste turščičnih kit, ki se suše na hodnikih pred kmetiškimi hišami. Kadar se do dobra posuše, odtrgajo lati od kit, ter je omrvijo, ožurijo, oružijo, omencajo ali pa omlatijo. Zrnje je navadno rumeno, pa tudi rdeče ali redkokdaj šarasto. Rudeče zrnje daje dober lek za prosénčljiva (prosenična, ikrasta) praseta.

Komu je neznana turščična polenta? Po Italiji, Istriji, Dalmaciji, Bosni itd. se prosto ljudstvo mnogo preživi s polento.

⁵⁾ Kokodúča (ali „kakadúče“) je čudna beseda, ki je izvajati od besede „kokot“ = petelin. V nekih krajih pravijo petelinčki, še drugod: poke, pokalice, in gospódk. Hrvaško: kókice in bale. Pravilno bi se moralo glasiti: „kokotice“. Mično opisuje praženje kókic prof. M. Medić v „Viencu“ 1885, str. 460: . . . U Zemunu prvi dan častnoga posta, kojom god ulicom oko podne prolažah, slušah djevojčice gdje se deru: kókice, kókice! To su kokani kukuruži, što se na vatri (ognju) kokaju. Običajno žene kokaju, a one i vještije treskaju (ročno tresljajo) rukom i tako iz tiha zagriju sve zrnje. Kad počnu zrna puckati, onda se rešeto spusti i okreće i treska sve brže, kokice vrcaju na sve strani, a nestrpljiva deca pjevaju: „Pucajte nam kokice, — na babine lončice: — Puče jedna, — puče druga, — puče treća — puna vreća.“ Koja se zrna ne iskokaju, ono su púvare, a malo púvari kaže se i púvarak . . . U Lici (Lika) da se kukuruži bulaju zimi, kad i onako od duga vremena ne znadu djeca šta da rade, ili kad se razigraju, pa bude „igračka plačka“, onda da se ona „vražja varica“ umiri, bulaju joj kukuruže. U pržilici, ili uzmu rbinu (črepinjo)

od kakove lončine ili peku (pokrov). U hladnu peku ne smiju zrnje zasuti, jer bi se povratilo, bilo bi likavo, i jedva bi se izbulalo. Za koji trenak počnu se zrna bulati, a bule vrcaju okolo vatre kao pomamne itd. — NB. Bula hrv. = turška gospa. A slovensko: bulja-e narodna jed na Kobaridskem, iz turščične moke z gorkim mlekom zamešeni = cmoki, báclji. (Ltp. Mat. 1890, str. 57.)

⁶⁾ Igro „lih“ ali „sodev“ imenujejo pri Gorici: „par“ ali „polež“ (v Mirnem).

⁷⁾ „Janjček babó“ itd. spominja na kresno pesmico, katero je p. J. Volčič priobčil v Ltp. M. 1878 i zopet Navratil v Letopisu Mat. 1887, stran 109: „Gôri, gôri božji kres! — . . . Mi imamo tu plesati, — Babinomu janjcu — čast i hvalu dati. — Babin janjac — okol kresa skače, — Babin janjac — priko kresa skoči, — Babin janjac — zimu nam odnosi, — Babin janjac — leto nam donosi.“ Baba = zima, janjac = pomlad in leto. Kakó nekoč Babo žagajo, glej: Letopis Mat. 1878, 2—8.)

⁸⁾ Krpúča-e, na isti način kakor kokodúča, beseda potvorjena iz „hrpica“ hrpa = kupček. Drugod pravijo: „kópica“ ali „kopíca“, kupček leščnikov ali orehov ali zrnja ali ovočja. V Povirju pravijo „krpúča“.

⁹⁾ Devetkati, prvotno od tod, ker so v zrak metali po devet kamenčkov, zrníc, trščic, in kolikor so jih ujeli, po tem so ugibavali usodo, ali so „gatali“, zato vsaj na mojem rojstvenem kraju v Povirju je sedaj jedna ter ista igra „devetkati“ ali „gacljati“. To igro imajo pastirice na paši.

¹⁰⁾ Zakaj ima ona, ki nič ne vdobi, „kozji veter“, tega ne vem.

Vesel trenutek.

Kaj meni oblačno nebo je?
Kaj meni je šviganje strel?
Saj v srcu mi jasno tako je,
Saj jaz sem vesel, oh vesel!

Vi gromi, pregrozno grmeči,
Vi moje ste sreče odmev,
Vi bliski prejasno žareči,
Vi moje ste sreče odsev!

Gojko

Pridelovanje električnega toka iz premoga.

(Spisal ¹⁾ prof. dr. Simon Šubic.)

V premogu — pravijo prirodoslovci — je nakopičena velika množina solnčne moči tedanjih dnij, ko so rastle stvari, iz katerih se je v teku poznejših dob izcimil premog. Kdor kuri in kuha s premogom, kuha s prihranjeno solnčno gorkoto. Parni stroj, kateremu kurimo s premogom, opravlja nam potrebna dela vsake vrste. Delavna moč premoga ali z drugo besedo: „energija“ premogova je dragocen zaklad, ki nam ga podaje priroda. Porabi se dandanes toliko premoga, da obrtni svet že strah obhaja, da bi prehitro ne pošlo to kurivo. Treba je torej varčno gospodariti s tem dragim zakladom.

Premog, ki gori, se spaja s kislikom, katerega jemlje iz zraka ali pa tudi iz kake kemične spojine. Namestu: premog gori, pravimo tudi v kemičnem zmislu: premog oksidira, t. j. se okisava. Ko se premog pri kurjavi okisava, nastane iz njega ogljikov okis ali ogljikova kislina. Pri tem dogodku izgine premog, da bi kdo dejal: kislik pojé premog pri kurjavi ter nas odškoduje z gorkoto, ki je nakopičena v premogu.

Premog, ko se žge v parnem stroju, daje nam v porabo svojo silo ali moč in s to močjo opravlja parni stroj velikanska dela. V zadnjih letih je pa elektrika prevzela mnogo tistih del, ki jih je poprej opravljal parni stroj. Elektrika ima tudi svojo silo, s katero nam opravlja mnogovrstna dela, če ji damo roke ali potrebno pripravo. Dandanes, ko se toliko elektrike potrebuje, ne zadostujejo več galvanski členi ali električne baterije, temveč obrtniki si izdelujejo elektriko večinoma iz sile ali „energije“, bodisi iz kake močne vode bodisi iz parnega stroja. Vodna sila, kjer nam jo podaje priroda za porabo, goni tako imenovane „diname“ (Dynamos) ali stroje, v katerih se delajo iz

navadne delavne sile krepki električni toki, kakoršnih potrebuje današnji obrt. Kjer pa manjka vodne sile, ondi si moramo pridelovati potrebne električne toke s parnim strojem.

Pri parnih strojih pa je neka jako slaba stran. Premogove sile namreč se izgubi jako mnogo. Parni stroj nam ne daje več kakor dvajset stotin premogove sile za porabo k delu; drugih osemdeset stotin se pa pogubi popolnoma, brez koristi.

Te prevelike izgube premogove sile bi se obvarovali, ko bi izumili tako napravo, ki bi iz premoga namestu gorkote izdelovala naravnost električni tok. Zato so se vpraševali, že predno so uvedli diname, ali ne bi mogla dobra priprava izpreminjati premogove sile — ne po navadi v gorkoto, ampak — naravnost v elektriko. To vprašanje je potihnilo za nekaj časa, odkar so izumili „diname“. A kakor klije žerjavica pod pepelom, tako je živelo to vprašanje v glavah učenjakov, in dandanes se je močnejše oglasilo kakor poprej. Prevelika izguba premogove sile gre človeštvu tem bolj do živega, čim bolj se zavedajo te izgube.

Učenjaki se trudijo za to, da bi izumili tako galvansko baterijo, katera bi v premogu nabrano silo izpreminjala neposredno — brez kurjave — v električni tok. S takim prizadevanjem so iskali pripravne baterije učenjaki Borchers, Brooks, Korda, Bartoli, Papasogli in drugi.

Srečnejši in umnejši med drugimi pa je bil menda Alfred Coehn. Pri seji elektrotehniškega društva v Berlinu je 24. svečana leta 1896. objavil in razkladal svoje poskuse o tej stvari. Izumil in sestavil je tak galvanski člen, ki pojé ali požge v sebi premog, ko izdeluje iz njega električni tok. Izumitelj

¹⁾ Glej: „Elektrotechnische Zeitschrift“ 1896, str. 167 in 191, in „Jahrbuch der Naturwissenschaften“ Wildermann 1897, str. 65.

je odkritosrčno povedal, kaj ga je vspodbudilo in pripeljalo do te iznajdbe. Laška učenjaka Bartoli in Papasogli, ki sta pred nekimi leti postavljala premog in platino v natronov lug, sta zasledila, da se pri počasnem razlezovanju premoga dela nekaj slabega električnega toka. A bolj je nanj vplivala neka druga pozvedba, na katero sta opozorila učenjaka. Ko sta namesto natronovega luga vzela z vodo zalito žvepleno kislino in uredila člen tako, da je stal premog na anodi, sta opazovala, da na taki anodi izvira kislik, ki pojé nekaj premoga s tem, da ga okisa ter dela iz njega ogljikov okis in ogljikovo kislino.

Alfred Coehn se je hvalil, da se je njemu prvemu posrečilo, osnovati tako sestavo galvanskega člena, da se na premogovi anodi ne potrahi nič prostega kislika, ampak da se porabi ves za okisanje premoga — in to daje več povoda, da izvira močnejši električni tok.

Pri svojem razlaganju je A. Coehn opozoril na — elektrotehnikom neugodno — prikazen, da premog, porabljen za anodo galvanskega člena, ne ostane neizpremenjen ali neraztopljiv, kakor je železi, ampak razleze in pogubi se. V nekaterih tekočinah, s katerimi se galvanski členi napolnjujejo, se razruši in raztopi, in ko se razleze po tekočini, jo pobarva rumenkasto. Tako razlezovanje je opazoval že Bunsen pri elektrolizi solne kisline.

Velika vrsta pazljivih poskusov je Coehna izučila, v katerih okolnostih se premog na anodi raztopi z okisovanjem, kakor bi zgorel. Ko je napolnil člen z žvepleno kislino, zalito malo z vodo, posrečilo se mu je, da se je premog, ki se je raztopil na anodi, posedel na katodi. Pokazal je Coehn poslušalcem več stvari, katere mu je električni tok njegovega člena preoblekel s premogom

na katodi, jednako kakor jih preobleče z bakrom pri galvanoplastiki. S tem poskusom je dokazal, da premogove spojine izpolnjujejo bistven posel pri prevažanju elektrike skozi tekočino.

No, kako je pa sestavljen Coehnov galvanski člen, bodo vprašali bralci. Odgovor: Coehnov člen, ki izpreminja silo premogovo naravnost v električni tok, je sestavljen iz premoga, ki stoji na anodi, in iz nadokisanega svinca na katodi; oba pa stojita v žvepleni kislini, ki je nekaj malega zalita z vodo.

Tak člen ali galvanski element razdeva premog ob anodi ter dela ondi ogljikov okis in ogljikovo kislino ob katodi, pa izpreminja ali reducira nadokisan svinec ter dela iz njega čisti svinec, med tem, ko razpošilja iz sebe električni tok.

Pri Coehnovi sestavi se godi nekaj takega kakor v plavžu, kjer se s premogom kak kovinski okis izpreminja v čisto kovino, dočim se premog okisa. V Coehnovem členu se pa vrh tega godi še več: kemična sila, ki izvira iz okisanja, se izpremeni neposredno v električni tok.

Na tej Coehnovi osnovi se bo reševalo vprašanje po neposrednem izpreminjevanju premoga v električni tok. Sedaj pa ta osnova še nikakor ne zadostuje potrebam dejanskega življenja. Coehnov člen še nikakor ni galvanska baterija, sposobna za porabo. Katoda njegovega galvanskega člena je predraga, nadokisani svinec se mora izdelovati umetno in to mu dela visoko ceno; pa tudi električni tok njegov je še veliko preslab, čeprav je več kakor petkrat močnejši mimo Bartoli-Papasoglijevega toka. Na Coehnovi osnovi narejen galvanski element bo naravnost iz premoga izdeloval električni tok ter bo odpravil parni stroj z dinami vred, ki jih sedaj goni premogova sila.

Književnost in glasba.

Slovenska književnost.

Ilustrovani narodni koledar. Uredil in izdal Dragotin Hribar. Leto X. 1898. V Celju. — Uredba tega koledarja je znana že iz prejšnjih letnikov. Nas zanima le „Zabavni del“ (boljše bi bilo: „Poučni del“), ki je tudi letos dobro založen. Spominja nas s pesmijo „Slavlje“ (zakaj ne rajši slovensko „Slavje“?), otvoritve „Narodnega doma“ v Celju, kaže nam r. Luko Jerana, Miklosicha, Simona Robiča, Janka Krsnika, „Ljubljanskega knezoškofa Tomaža Hrena na Spodnještajerskem“, opisuje „Rast, moč in razpad osmanske države“ in naposled še „Važne dogodke v letu 1897.“ O duhu „koledarjevem“ ni da bi govorili; tu dobiva vsak svojo hvalo, kakor verni Jeran tako neverni Krsnik. Pohvalno omenjamo lepe podobe v barvah, s katerimi se letošnji koledar odlikuje pred drugimi letniki (večina slik je iz našega lista) in s katerimi kaže Hribarjeva tiskarna svojo spretnost in zmožnost. Cena elegantno vezanemu izvodu je 1 gld., broširanemu 70 kr., s pošto 10 kr. več.

Glasba.

Prva fantazija. z vpleteno zahvalno pesmijo za orglje, zložil in preblagorodnemu, velečastitemu gospodu Dr. Francetu Detela, ravnatelju c. kr. gimnazije v Novem Mestu, najponižneje poklonil Ignacij Hladnik. Op. 33. Založil skladatelj. Cena 80 kr. — Radi priznavamo, da je ta skladba znamenita, ne le ker zahteva znamenitih sredstev, ampak ker je tudi nje sestava zares strokovnjaška in kaže skladatelja kot umetnika na orglah. A mislimo, da se bo malokdaj slišala v vsi krasoti; takih orgel je malo pri nas še doslej, na katerih bi se dali pokazati vsi ti izpremeni; igravec pa mora biti tudi virtuoz ter porabiti vse dušne in telesne sile, da zmaga ta „Bravourstück“. Skladatelj sam meni, da „ta fantazija je namenjena za preskušnjo novih orgel, za slovesne vhode procesij in pri darovanjih. Posebno drugi del je namenjen, skazati posamezne spremene.“ Temu namenu pa je skladba res primerna. Pokažejo se lahko vsi izpremeni, moč meha, solidnost mehanizma, vaja igralca. V prvem in tretjem delu se kaže bolj moč „kraljevega glasbila“; zdi se nam, da je izbral skladatelj celó prepolne akorde, v drugem pa so res mojstersko sestavljeni posamezni deli raznim izpremenom primerni. Zahvalna pesem koncem prvega dela bi se podala bolje na koncu. Sploh bi bil skladatelj bolj storil, če bi bil njen napev tudi v ostalih delih vsaj imitiral. Skladba bi postala tako organska celota, kar sedaj ni, pač pa je vsak del zase res umetna skladba. Častitamo cerkvi, v kateri se bo slišala ta skladba!

Asperges me, Vidi aquam et 3 Ecce sacerdos magnus ad IV. voces inaequales composuit Ignatius Hladnik op. 27. Cena 40 kr. — Lahke, namenu primerne, cerkvene skladbe.

Missa in honorem sacratissimi Rosarii Beatae Mariae Virginis. Za mešan zbor sè spremljavo orgelj, ali pa dveh goslij, viole, violona, dveh rogov in basa. Zložil Ign. Hladnik. Op. 19. Drugi predelani natis. Instrumentalni glasovi se dobé v prepisu za 60 kr. Cena partituri in pevskim glasovom 80 kr. — Tudi brez orkestra se prav lahko poje ta maša. Nekateri deli so prav lepi, semtertje je kak neokreten prehod. (N. pr. pred „et incarnatus“ ali str. 6, v. 3. t. 1.); v modulaciji je bil skladatelj v tej maši presuhoparen, molu se je z jedno majhno izjemo čisto izognil. Splošni utisek te maše pa je ugoden; gotovo bo v tem predelanem natisku še bolj ugajala, nego v prvem.

Skladbe. Fran Korun. 1. zvezek. Cena 2 gld. Založila L. Schwentnerjeva knjigarna v Brežicah ob Savi. — Čisto lirično čustvo, brez potvare, jasno, individualno kaže ta zvezek. Dovolj je pregledati prvo stran, in takoj spoznamo, da je gosp. Korun rojen skladatelj. Zdi se nam, da je hotel v tem prvem zvezku pokazati svojo obsežno glasbeno izomiko; zato nam je podal tako različne skladbe: veliki mnogoglasni zbori se vrsté z instrumentalnimi točkami, mazurke se menjavajo s fugo in kanonom, vendar ni to slučajno zmetano skup; zbirka je urejena, in reči moram, da mi je bila prijetna ta mnogovrstnost, dasi za proizvodjalno uporabo ni praktična. Vsaka skladba ima res umetniško vrednost in bi zaslužila natančnejše ocene. Za naš list zadostuje, da omenjamo sledeče: Gospod Korun ljubi stalne glasbene oblike: Iz Aškerčeve „Delavčeve hčere“ in iz Gregorčičevega „Svarila“ je naredil pikantni mazurki, za velike zборе je rabil veličastno fugo; čelo, vijolina in glasovir pa se razgovarjata v ličnem kanonu. A te oblike niso šolske šablone, Korun jim je vdihnil življenje; prirojeni dar združuje s temeljitim poukom. Kako veličastno grozeče se vzdiguje zbor v pesmi „Mi vstajamo“ do pogumnega vsklika! Zares krasna je kontrapunktika v velikem zboru „Slovan na dan“. Pač tu opeša glasovir, treba orkestra za spremljevanje takih zborov, in prav je storil skladatelj, da jih je priredil tudi za orkester. Upamo, da bodo delali v koncertni dvorani čast skladatelju. Tudi solo-spevi ne zaostajajo; dovolj je zaigrati si ljubko vinteto „V spomin“, da spoznamo nežno čustvo, katero vodi Koruna v zlaganju. Ker imamo v roki šele prvi zvezek, se nečemo še prenačljivi v sodbi, a reči smemo: Če se g. Korun obdrži v naslednjih zvezkih na tej višini, mu je uspeh zagotovljen.

Evgen Lampe.

Drugi redni koncert „Glasbene Matice“.

Dne 12. prosinca t. l. je zbrala „Glasbena Matice“ okrog svojih močij lepo število glasbenih prijateljev. Dasi smo že dalje časa vajeni zaupno zreti na njene koncerte, pripravljali smo se vendar z neko tesnobo na rečni večer. Vspored se nam je zdel — pretežak. Toda uverili smo se, da pogum gospoda koncertnega vodje sloni na vestni pripravi in vernem proučevanju glasbenih del. Le nekoliko predolg je bil koncert. Od osme do najjeste ure je preveč užitka, in če bi nam godel sam Paganin. A preidimo k posamnim točkam!

Beethovenova simfonija št. 3 *Es dur* (Eroica) je velikanska skladba, ki kaže vso žilavost in silo umetniškega ženija. Sviral jo je vojaški orkester, pomnožen z nekaterimi matičarji, celo uro. Kajpak skladba ne more ogreti preprostega poslušalca, umetnost zahteva zase nekaj vaje in vkusa, da jo moremo umevati —, pač pa so imeli tem več užitka oni navzočniki, ki imajo veselje do orkestralne glasbe. Drugi del nam je ugajal zlasti z mogočnim, žalostno-milim motivom; a še bolj nam je pojil srce četrti del s svojo živahno melodijoznostjo. Čast ne-utrudnim svirateljem, slava koncertnemu vodju, ki je spravil na oder tako težko, trudapolno delo!

Pri drugi točki se nam je predstavil učitelj „Glasbene Matice“ gospod Julij Junek. Sviral je na čelo koncert Camille Saint-Saëns-ov. Dasi ga je spremljal orkester, znal si je vendar privabiti iz čela tako močnih glasov, da se je vseskozi poznalo, kdo ima vodilno ulogo tega oddelka. Drobeče in topeče glasove izvablja z isto lahkoto, v najvišjih in najnižjih legah svira čuteče in prozorno. Po pravici je torej občinstvo mladega umetnika odlikovalo z obilnim ploskom. Ne moremo si kaj, da ne bi tudi mi pridejali na tem mestu svoje pohvale, zakaj zdelo se nam je nekaterikrat, kakor da je umetnik oživil mrtvo orodje, kakor da so iz mrtvih strun postali živi glasovi. Upajmo, da se še večkrat ž njim snidemo na tem polju.

Ni ga nad človeški glas. Zato smo tudi paznejše sledili zadnji točki vsporeda. Češki pesnik Karol Jaromir Erben je priredil po narodni povesti besedilo: Sveti večer. Vsebina mu je na kratko ta-le: Dekle v adventu na preji sanjari o bodočih dneh. Spominja se božičnega večera. Takrat se „devi njen prihodnji v jezeru pojavi.“ (Primeri, kar pripoveduje naš Valvasor o isti prazni veri.) Anica in Maras odideta na sv. večer k jezeru, da bi zazrli ondi svojo bodočnost. Prva pogleda in spozna v bistri vodi podobo svojega — ženina. Mara pa ugleda v vodi — rakev in črni križ. — V drugem delu pesnik živo opisuje poroko in pogreb. Naposled pa se preseli za jedno leto naprej v adventni čas.

To Besedilo, ki strinja v sebi mnogo lirskih in dramatskih momentov, je kaj lepo uglasbil Karol

Bendl. Menja se moški in ženski zbor, ki nastopata jedno-, sedaj zopet večglasno, potem se ti oglašajo solisti drug za drugim (sopran, mezzo-sopran, tenor, bariton) in slednjič ima veliko ulogo tudi orkester, ki spremlja pevske glasove, a slušatelja tudi uvaja v posamne oddelke. Skratka: „sv. večer“ je velikansko delo znamenitega mojstra. Izmed zborov nam je najbolj ugajal zbor predic, ki se mnogokrat ponavlja. Kar se pa dostaje solistov, moramo vendar jedenkrat poudarjati, naj se gleda na to, da ne bode spremljanje popolno utopilo v svojih glasih solista, kar se je zadnjič večkrat primerilo zlasti baritonistu. Gospodični Mira Dev in Ana Lapajne sta prav lepo peli, dasi tudi njen glas ni mogel vselej prodreti iz mnogobrojnih godal in pihal v orkestru. Naj se nam ne zameri, da take stvari omenjamo: le ljubezen do našega priljubljenega glasbenega zavoda nam jih narekuje. Najbolj pohvalno pa moramo omeniti gospoda koncertnega vodjo Josipa Čerina, ki si je vzgojil nov, mladi pevski zbor, kakoršnega po številu menda še nismo imeli. Bodi mu za plačilo priznanje navzočnega občinstva, ki zna čislati moža, dobro vedoč, da je premagal srečno vse ovire, ki so se stavile drugemu koncertu ter spravil na oder tako težavne, a vendar silno krasne skladbe. In temu priznanju se pridružujemo tudi mi. K.

Leonardo da Vinci.

Sv. Družina.

Socijalni pomenki.

(Dalje.)

10. Vero ima vsak zase lahko, kakoršno hoče. A vdeleževati se mora vsak tudi državnih verskih vaj. Vse važnejše javno življenje se vrši v templih. Zakoni se sklepajo ondukaj. Mladeniče in uradnike presojuje v svetiščih nad 60letni starci. Ti zažigajo kadilo noč in dan; v tem se vrsté na 24 ur. Zlasti se versko časté starci in umrli. — Saint Just je sodeloval, ko je Robespierre zaukazal, da se mora zopet priznavati najvišje bitje in neumrljivost človeške duše. Čutil je, da je vera potrebna, toda — kako zadošča ti potrebi, — kažejo njegove navedene misli.

11. Kazni sta samo dve: pregnanje in smrt. Vsak državljan mora imeti prijatelja; če ga nima, se izžene. Kdor tepe otroka ali žensko, kdor je nevhvaležen, kdor je v pijanosti kaj slabega rekel ali storil, vsak duhovnik, ki se javno pokaže v svojem ornatu, nenravno živeči ali siloviti uradniki se kaznujejo s smrtjo.

12. Z zunanjimi državami nima francoska republika nobene prijateljske zveze. Narodna nasprotja se ne dadé odstraniti, zato je bolje, da se to niti ne poskuša. V mirnih časih imej država 800.000 mož broječo stalno armado. Ostati mora vedno bojovita in se takoj maščevati za vsako krivico, ki se ji zgodi.

Taka so družboslovna načela Saint Justa, ki je v zvezi s svojimi jakobinskimi tovariši provzročil smrt mnogih tisoč ljudij. Iz njegovih ust čujemo tu besedo kreposti in nravnosti in si ne moremo misliti, da so ravno tista usta nad nebrojnimi nedolžnimi žrtvami izrekla smrtno obsodbo. Pač! jedro človeške narave, ki je po Stvarnikovi volji dobro, nam tolmači to uganko. Vse blage čute je v dejanskem življenju prepivala pesem:

Naprej! domačih sinov roj,
Že svita slave jasni dan,
Tiranstvo zove nas na boj,
Krvavi nož mu dviga dlan.¹⁾

V tem splošnem razbrzdanju se je izgubil tudi Saint Just, da ga zgodovina imenuje med prvimi branilci krvoločne Robespierrove vlade.

¹⁾ Allons, enfants de la patrie,
La jour de la gloire est arrivée;
Contre nous de la tyrannie
Lé couteau sanglant est levé.

Še jednega moža iz francoske revolucije moramo tu omenjati — zastopnika pravega komunizma izmed sansculotske čete, Graha Babeufa.

Ko je padla jakobinska stranka, so zaprli tudi njega ob jednom z Lahom Buonrottijem in z drugimi somišljeniki. Toda kmalu so jih osvobodili. Babeuf je brž na to osnoval „panteonsko ali enakostno društvo“, katero naj bi skrbelo, da se ne pozgubé revolucijske pridobitve. Nižje ljudstvo je vedno bolj izgubljalo svoj pomen in s tem se je tudi oddaljeval pojem ljudske enakosti. Babeufovi popolnoma komunistički nazori se najbolj izprevidijo iz teh-le njegovih besedij:

„Jednakost je prvo naravno teženje, prva človekova potreba, najvažnejša vez vseh zakonito urejenih društev. Francoska revolucija je bila le prednica druge, ki bo neprimeroma veličastnejša in popolnejša, pa tudi zadnja. — Zasebne zemljiške lasti ne sme več biti; kar nosi zemljišče, bodi vsem skupno, in tako bo zadostovalo za vse; a sedaj ima manjšina ne jednega milijona ljudij vse v rokah, dvajset milijonov pa nima nič pravic. Proč z zoperno razliko med bogatini in siromaki, med velikaši in malimi, med gospodi in sužnji, med vladajočimi in podložniki! Prišel je čas, ko moramo osnovati ljudovlado jednakosti, ki bodi kot skupno, velikansko zavetišče vsem odprto. Pripoznaj in proglasi to ljudovlado, francosko ljudstvo! Razven spola in starosti ne bodi nobene druge razlike več med ljudmi. Saj imajo vsi ravno tiste zmožnosti in ravno tiste potrebe in zato naj imajo ravno tisto vzgojo in hrano. Če smo zadovoljni z jednim solncem in zrakom, zakaj nam ne zadostuje ravno toliko jednake hrane? — Dan splošnega lastinskega povračila je prišel. Pridite, stradajoče rodbine, in vsedite se k skupni mizi, katero pripravlja narava za vse svoje otroke!“

V svojem dnevniku „Ljudski tribún“ je razglasil Babeuf te misli, skrivaj je pa pripravljaval krvavi preobrat, češ da je družba, v kateri se priznava zasebno lastinsko pravo, najhujša vojska in da je vsako sredstvo dovoljeno, da se razbije. Po njegovem pripadaj vse družbi. Pod nadzorstvom javnih uradnikov se ustanové javne delavnice, obed-

nice, spalnice. Kar kdo pridela ali izdelava, odda družbi; od ondod pa dobiva, česar potrebuje. Kdor bi si še ohranjal zasebno last, nima nobene državljske pravice.

Kakor vidimo, so ta načela tista, ki jih poznamo iz Platona, Mora, Campanelle, Morellyja, in ki jih oznanja naša socijalna demokracija. Rousseau-ov vpliv pri Babeufu se kaže v njegovem večkratnem oziru na Šparto.

Babeuf je bil res zbral veliko četo privržencev. Vse je bilo že pripravljeno na upor. Toda po lastnem privržencu se je zarota zvedela, in Babeuf je s svojimi tovariši pod giljotino dosegel svoj cilj.

Naše stoletje je jako rodovitno. Mnogo novega nam je prineslo. Poleg važnih iznajdeb, poleg raznega vednostnega napredka pa je rodilo v družabnem življenju veliko uboštva, nezadovoljnosti in sovraštva, nebrojno spletk in bojov v politiki strank, da jih ni mogoče naštetih. V tej dobi je dobilo tudi socijalstvo mnogo novih prvobornih teljev.

Najpreje imenujemo St. Simona. Klavdij Henrik grof St. Simon se je rodil v Parizu dne 17. vinotoka l. 1760. Njegova rodbina je bila napojena s protiverskim duhom in neravnim življenjem. Mladi grofič se je tega nasrkal do dobra že v prvi mladosti. Trinajstleten dečko se je že bahal s svojim brezverstvom in se ustavil prejemati sv. zakramente. Zlasti brezbožni d'Alembert je slabo vplival na njegovo vzgojo. Mladeniča je gnalo v severno Ameriko, kjer se je boril za slobodo Zveznih držav, dasi je vojske same po sebi obsojal. Že v Ameriki je jel proglašati načelo, da je razvoj obrtnega življenja glavni namen držav in ljudstva; v tem zmislu je tudi predlagal mehiškemu podkralju, naj dá prekopati panamsko ožino.

Ob času velike revolucije je živel na svojem posestvu, dokler mu ga niso oropali. Popolnoma ubožan se je lotil umazane špekulacije. V zvezi s Prusom grofom Redernom je nakupaval posestva in jih na drobno prodajal. Pri tem si je pridobil nad 100.000 frankov. Zavoljo njegove zveze s tujcem ga je prijela gosposka in obsodili so ga na 11 mesečno ječo.

Njegova duševna prenapetost se je v zaporu še zvečala. Že za mladih dnij se je vedno bahal, da je iz stare plemiške rodbine, ki izvira od samega Karola Vélikega. V ječi, pravi, se mu je prikazal ta njegov

praded in mu dejal, da je njegova rodbina dala svetu največjega junaka in najgloblje modroslovca. Največji junak je Karol Veliki, modroslovec pa Klavdij Henrik St. Simon.

Ko je prišel iz ječe, se je oženil a za leto dnij že ločil od žene. Lotil se je prirodnih ved, zdravilstva, tehnike, zvezdoslovja, filozofije in prepotoval Holandijo, Španijo, Anglijo in Nemčijo. V tej dobi se je jel pečati s pisateljevanjem.¹⁾ L. 1819. je izdajal list „Organisateur“. S tem si je nakopal politiško pravdo, ker je zapisal, da bi bilo bolje, ko bi poginili vsi kraljevi principi, kakor vsi učenjaki in umetniki. Porotniki so ga oprostili. Med tem je bil pa zapravljen vse svoje imetje. V svojem uboštvu se je iz obupnosti dne 19. sušca l. 1823. hotel sam umoriti, a se ni dobro zadel. Izbil si je jedno oko; vsled rane je pa umrl šele za dve leti.

Značilno pa je, da ga delavci, katerim se je vsiljeval za voditelja, niso marali poslušati.

St. Simonovi nauki so ob kratkem ti-le:

1. Ljudje so si popolnoma jednaki. Vsakemu človeku je namen doseči srečo na tem svetu. Sreče na onem svetu ni treba iskati, ker duša ni neumrjoča.

2. Vse prednosti, ki jih ima kdo od rojstva, se morajo odstraniti. — Pri tej priliki omenjamo, da se s tem nazorom slabo zлага hvalisanje plemškega rodú. Često je, zlasti za mlada, zatrjeval, da so bili največji misleci vedno plemiči.

3. Da se odpravi nejednakost v premoženju, mora se prepovedati podedovanje. Dedno pravo mora prenehati. Premoženje, katero kdo zapusti, prevzame država. Vse se mora žrtvovati, da se pomaga najubožnejši in najštevilnejši vrsti med ljudmi.

4. Po svoji zmožnosti in po svojem delu mora vsak prejemati od države, česar potrebuje. — Tu vidimo St. Simona v velikem protislovju s samim seboj. Če odločujeta zmožnost in delo pri uživanju pozemskih blagrov, potem že trdi sam s tem, da si vsi ljudje niso v vsem jednaki in njegovo načelo vodi v še večjo nejednakost. (Dalje.)

¹⁾ Njegovi znamenitejši spisi slovejo: Introduction aux travaux scientifiques (Pariz 105); Lettres (1808); v zvezi s Thierry-jem je spisal: De la régénération de la société européenne (Pariz 1814); L'industrie aux discussions politiques, morales et philosophiques dans l'intérêt de tous les hommes livrés à des travaux utiles et indépendants (Pariz 1818); Politique (Pariz 1820); Système industriel (Pariz 1821); Catéchisme des industriels (Pariz 1823); Le nouveau christianisme (Pariz 1825).